==========

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

**મથાલોન**

**વિરુદ્ધ**

**બોમ્બે લાઈફ એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડ.**

**_____**

**પિંગલે વેંકટ રામા રેડ્ડી**

**વિરુદ્ધ**

**સર પદમપત સિંઘાનિયા**

**_____**

**સર પદમપત સિંઘાનિયા**

**વિરુદ્ધ**

**પિંગલે વેંકટ રામા રેડ્ડી**

**તા. ૧૯/૦૫/૧૯૫૩**

**[મેહર ચંદ મહાજન, વિવિયન બોસ અને જગન્નાધ દાસ, ન્યાયમૂર્તિઓ]**

*ઇન્ડિયન કંપનીઝ એક્ટ (૧૯૧૩ નો ૭), કલમ ૧૦૫–સી – શેરની તબદીલી – તબદીલી મેળવનારનું નામ રજિસ્ટરમાં નોંધાયેલું ન હોવું – કલમ ૧૦૫–સી હેઠળ નવા શેરની ઓફર – તબદીલી આપનાર તબદીલી મેળવનાર માટે ટ્રસ્ટી તરીકે નવા શેર સંપાદિત કરવા બંધાયેલ છે કે કેમ – તબદીલી આપનારની ફરજો – તબદીલી મેળવનાર દ્વારા માંગણીની કાયદેસરતા – તબદીલી મેળવનાર દ્વારા તબદીલી આપનાર વિરુદ્ધ દાવો – પોષણક્ષમતા.*

એ, જેઓ એક કંપનીમાં ચોક્કસ સંખ્યામાં શેર ધરાવતા હતા, તેમણે ૨૯ જુલાઈ, ૧૯૪૪ ના રોજ આ શેરો પૈકીના કેટલાક શેર બી ને વેચ્યા, અને તે શેરોના સંબંધમાં કોરા તબદીલી ફોર્મ સહી કરી આપ્યા. બી એ કંપનીને પોતાના નામની નોંધણી માટે છેક ૧૧ એપ્રિલ, ૧૯૪૫ ના રોજ અરજી કરી, અને તેમની અરજી નકારી કાઢવામાં આવી. દરમિયાન, ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૫ માં, કંપનીએ નવા શેર બહાર પાડવાનો ઠરાવ કર્યો અને તેના નામે રજિસ્ટરમાં નોંધાયેલા શેરોના સંબંધમાં ઇન્ડિયન કંપનીઝ એક્ટની કલમ ૧૦૫–સી ની જોગવાઈઓ હેઠળ એ જેટલા શેર માટે હકદાર બનતા હતા તેટલા શેરની ઓફર તેમને કરી. એ એ બી ને વેચાયેલા શેરોને લગતા નવા શેર માટે અરજી કરી નહીં. સોલિસિટરની એક પેઢીએ બી, સી, ડી, ઈ અને અન્ય વ્યક્તિઓ, જેમણે એ દ્વારા વેચાયેલા શેરોના ખરીદદાર હોવાનો દાવો કર્યો હતો, તેમના વતી એ ને એક માંગણી પત્ર મોકલ્યો, જેમાં એ ને તે વધારાના શેર માટે અરજી કરવા અને ફાળવણી થાય ત્યારે બી, સી, ડી અને ઈ તથા અન્ય લોકો વતી તે શેર ધારણ કરવા જણાવવામાં આવ્યું,

અને તેનાથી એ પર આવી પડતી તમામ જવાબદારીઓ સામે તેમને ક્ષતિપૂર્તિ આપવાની ઓફર કરવામાં આવી. એ એ અરજી કરવાનો ઇનકાર કર્યો પરંતુ વાસ્તવિક ખરીદદારોની તરફેણમાં હક ત્યાગના ફોર્મ પર સહી કરી આપવાની ઓફર કરી. નવા શેર માટે અરજી કરવા માટે નિયત સમય પૂર્ણ થવા આવ્યો હોવાથી, બી એ એ વિરુદ્ધ એવી અરજ કરતો દાવો દાખલ કર્યો કે એ ને નવા શેર માટેનું અરજી ફોર્મ બી ને સોંપવા અને નવા શેર પ્રમાણપત્રો પ્રાપ્ત થાય ત્યારે પોતાના દ્વારા યોગ્ય રીતે સહી કરાયેલા કોરા તબદીલી ફોર્મ સાથે તે સોંપી દેવાનો હુકમ કરવામાં આવે, અને વૈકલ્પિક રીતે નુકસાની અપાવવામાં આવે. એક રિસીવર નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા અને તેમણે નવા શેરની ફાળવણી માટે તથા તે સંબંધમાં પોતાના નામની નોંધણી કરવા માટે પોતાના નામે કંપનીને અરજી કરી, પરંતુ કંપનીએ તેમ કરવાનો ઇનકાર કર્યો. રિસીવરે તેમને નવા શેરની ફાળવણી કરવા માટે કંપની વિરુદ્ધ દાવો દાખલ કર્યો. બોમ્બે હાઇકોર્ટે ઠેરવેલ કે, નવા શેર બહાર પાડવાના સંબંધમાં એ બી ના ટ્રસ્ટી હોવાથી, અને તેઓ નવા શેર માટે અરજી કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હોવાથી, તેઓ બી ને નુકસાની ચૂકવવા માટે જવાબદાર હતા. અપીલ પર :

ઠેરવવામાં આવ્યું કે, (૧) જો એ પોતાની સ્વતંત્ર મરજીથી પોતાના નામે નવા શેર મેળવવા માટે તૈયાર ન હતા, તો કાયદા કે સમન્યાયનો એવો કોઈ સિદ્ધાંત ન હતો કે જેના દ્વારા તેમને પોતાના નાણાં ખર્ચીને અથવા નાણાકીય જવાબદારીઓ વહોરીને તે શેર સંપાદિત કરવા અને ખરીદદાર પાસેથી પોતાના દ્વારા ખર્ચવામાં આવેલી રકમ મેળવીને અથવા વહોરેલી કે વહોરવાની થતી

જવાબદારીઓ બાબતે તેના દ્વારા અન્યથા સંપૂર્ણ ક્ષતિપૂર્તિ મેળવીને તે શેર બી ને સોંપી દેવા માટે ફરજ પાડી શકાય.

(૨) એમ માની લેતાં કે એ આવી કોઈ જવાબદારી હેઠળ હતા, તો પણ શેર ખરીદવા માટે સોલિસિટરો દ્વારા એ ને કરવામાં આવેલી માંગણી ૪ જાહેર કરાયેલી અને કેટલીક અજાહેર વ્યક્તિઓ વતી કરવામાં આવી હોવાથી, તે બિનઅસરકારક અને અપૂરતી હતી, અને તે માંગણીનું પાલન ન કરવામાં એ ટ્રસ્ટી તરીકેની ફરજના કોઈ ભંગ માટે દોષિત ન હતા.

(૩) બી ને પોતાના (બી ના) લાભાર્થે એ ને પોતાના નામે નવા શેર ખરીદવા જણાવવાનો કોઈ અધિકાર ન હોવાથી, વિશેષ કારણસર, રિસીવર પાસે પણ આવો કોઈ અધિકાર ન હતો.

(૪) કોઈપણ સંજોગોમાં, કંપની બી ના દાવામાં પક્ષકાર ન હોવાથી, બી ને વેચાયેલા શેરોના સંબંધમાં રિસીવરને શેરધારક તરીકે માન્યતા આપવા માટે તે દાવામાં કંપનીને કોઈ હુકમ જારી કરી શકાય નહીં અને, જ્યાં સુધી તેઓ રજિસ્ટર પર ન હતા, ત્યાં સુધી તેમની તરફેણમાં નવા શેર બહાર પાડવા માટે તેમના તરફથી મળેલી અરજી પર વિચાર કરવા કંપની બંધાયેલી ન હતી.

હાર્ડૂન વિરુદ્ધ બેલીલિયોસ ([૧૯૦૧] એ.સી. ૧૧૮), ઈ. ડી. સાસૂન એન્ડ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ પેચ (૪૫ બોમ્બે એલ.આર. ૪૬), માઇલ્સ વિરુદ્ધ સેફ ડિપોઝિટ ટ્રસ્ટ કંપની (૬૬ એલ.ઇડી. ૯૦૩) નો સંદર્ભ લેવામાં આવેલ. બિસ વિરુદ્ધ બિસ ([૧૯૦૩] ૨ સી.એચ. ૪૦), જોન્સ વિરુદ્ધ

ઇવાન્સ ([૧૯૧૩] ૧ સી.એચ. ૨૩) અલગ તારવવામાં આવેલ.

સિવિલ અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર: સિવિલ અપીલ નં. ૫૨, ૫૩ અને ૫૪, ૧૯૫૦.

હાઇકોર્ટ ઓફ જ્યુડિકેચર એટ બોમ્બેના અપીલ નં. ૫૫ અને ૫૪, ૧૯૪૮ માં તારીખ ૭ માર્ચ, ૧૯૪૯ ના ચુકાદા અને હુકમનામા સામેની અપીલો, જે સદરહુ હાઇકોર્ટ દ્વારા તેના સામાન્ય મૂળ દીવાની અધિકારક્ષેત્રમાં સૂટ નં. ૩૩૬, ૧૯૪૫ અને નં. ૭૮૬, ૧૯૪૮ માં તારીખ ૨૯ જુલાઈ, ૧૯૪૮ ના હુકમનામામાંથી ઉદ્ભવે છે.

જી. એસ. પાઠક (તેમની સાથે એચ. જે. ઉમરીગર અને પી. એન. મહેતા) સિવિલ અપીલ નં. ૫૨ અને ૫૪ માં અપીલકર્તા તરફથી અને સિવિલ અપીલ નં. ૫૩ માં સામાવાળા તરફથી.

એમ. સી. સેતલવાડ, એટર્ની–જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા (તેમની સાથે જે. બી. દાદાચાનજી), સિવિલ અપીલ નં. ૫૨ અને ૫૪ માં સામાવાળા તરફથી અને સિવિલ

અપીલ નં. ૫૩ માં અપીલકર્તા તરફથી.

**૧૯૫૩. ૧૯ મે. કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ મહાજન દ્વારા આપવામાં આવેલ.**

આ અપીલો, જોકે તે બે અલગ–અલગ દાવાઓ, ૧૯૪૫ ના ૩૩૬ અને ૧૯૪૮ ના ૭૮૬ માંથી ઉદ્ભવે છે, તેમ છતાં તેનો નિકાલ એક સંયુક્ત ચુકાદા દ્વારા કરી શકાય છે, કારણ કે આ બંને દાવાઓ વાસ્તવમાં એક જ દાદ મેળવવા માટે દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા.

જુલાઈ, ૧૯૪૪ માં, ધી બોમ્બે લાઈફ એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડના વહીવટ પર નિયંત્રણ મેળવવા માટે સર પદમપત સિંઘાનિયાના જૂથ અને શ્રી માણેકલાલ પ્રેમચંદના જૂથ વચ્ચે એક સંઘર્ષ શરૂ થયો અને તે બંને જૂથો વચ્ચે કંપનીના શેરો હસ્તગત કરવા માટે એક હોડ જામી હતી. સર પદમપત, જેઓ ૧૯૫૦ ની સિવિલ અપીલ નં. ૫૪ માં અપીલકર્તા અને ૧૯૫૦ ની ક્રોસ અપીલ નં. ૫૩ માં સામાવાળા છે, તેમણે તારીખ ૨૫ જુલાઈ, ૧૯૪૪ ના રોજ તેમના મુંબઈના એજન્ટ શ્રી પી. એન. ગુપ્તા મારફતે કંપનીના ૬૬૭ શેરો ખરીદ્યા, જે પૈકીના ૪૮૪ શેરો શ્રી રેડ્ડીના હતા, જેઓ ૧૯૫૦ ની સિવિલ અપીલ નં. ૫૩ માં અપીલકર્તા અને ૧૯૫૦ ની સિવિલ અપીલ નં. ૫૪ માં સામાવાળા છે. તેમના વતી આ સોદો શેર અને સ્ટોક બ્રોકરોની પેઢી ભાઈદાસ ગુલાબદાસ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો. શેરો શેર દીઠ રૂ. ૩૦૦ ના ભાવે વેચવામાં આવ્યા હતા. તારીખ ૨૯ જુલાઈના રોજ, ગુપ્તાએ આ શેરો મળ્યાની પહોંચ સ્વીકારતી એક રસીદ ભાઈદાસ ગુલાબદાસની તરફેણમાં કરી આપી, જ્યારે ભાઈદાસ ગુલાબદાસે શ્રી રેડ્ડીના મુખત્યાર તરીકે તેમના દ્વારા વેચાયેલા ૪૮૪ શેરોના સંબંધમાં પાંચ કોરા તબદીલી ફોર્મ કરી આપ્યા – જેમાં ચાર પ્રત્યેક ૧૦૦ શેરો માટે અને એક ૮૪ શેરો માટે હતું. એવો આક્ષેપ છે કે આ તબદીલી ફોર્મ છેવટે સર પદમપત

સિંઘાનિયાના નામે ભરવામાં આવ્યા હતા. જોકે, સર પદમપતે તારીખ ૧૧ એપ્રિલ, ૧૯૪૫ સુધી શેરધારકોના રજિસ્ટરમાં પોતાનું નામ નોંધવા માટે કંપનીને કોઈ અરજી કરી ન હતી. અરજી કરવામાં આવતાં, કંપનીએ તેમના નામે શેરોની નોંધણી કરવાનો ઇનકાર કર્યો અને તારીખ ૮ મે, ૧૯૪૫ ના રોજ તેમને તેમ કરવાનો પોતાનો ઇનકાર જણાવ્યો.

તારીખ ૮ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૫ ના રોજ, કંપનીએ, તેના વહીવટ પર નિયંત્રણ મેળવવાના સર પદમપતના પગલાંનો સામનો કરવા માટે, વધુ મૂડી બહાર પાડવાની મંજૂરી માટે ડિફેન્સ ઓફ ઇન્ડિયા રૂલ્સના નિયમ ૯૪-એ હેઠળ એક અરજી કરી. મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને કંપનીને ૪,૫૯૬ શેરો બહાર પાડીને રૂ. ૪,૫૯,૬૦૦ ની રકમથી પોતાની મૂડી વધારવા માટે છ મહિનાની સમયમર્યાદામાં અધિકૃત કરવામાં આવી હતી; અન્યથા તે મંજૂરી વ્યપગત થવાની હતી. તારીખ ૨૧ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૫ ના રોજ, કંપનીના ડિરેક્ટરોએ શેર દીઠ રૂ. ૭૫ ના પ્રીમિયમ સાથે પ્રત્યેક રૂ. ૧૦૦ ના આ ૪,૫૯૬ શેરો બહાર પાડીને કંપનીની મૂડી વધારતો ઠરાવ પસાર કર્યો. હયાત શેરો પર શેર દીઠ માત્ર રૂ. ૨૫ જ મંગાવવામાં આવ્યા હતા; તેથી કંપનીએ નિર્ણય કર્યો કે શેરધારકો દ્વારા ધારણ કરાયેલા પ્રત્યેક પાંચ શેરો સામે ચાર શેરોના પ્રમાણમાં હયાત શેરધારકોને નવા શેરો ઓફર કરવામાં આવે. ૫૩૪ શેરોના શેરધારક તરીકે રેડ્ડી (તેમના દ્વારા ૨૫ જુલાઈના રોજ વેચાયેલા, પરંતુ હજુ સુધી તબદીલદારના નામે નોંધાયેલા ન હોય તેવા ૪૮૪ શેરો સહિત) આમ ૪૨૭ નવા શેરો અને એક આંશિક પ્રમાણપત્ર મેળવવા માટે હકદાર બન્યા. તેમને ઓફર કરાયેલા ૪૨૭

નવા શેરો પૈકી તેઓ પોતાના સ્વતંત્ર હક્કથી ૪૦ શેરો માટે હકદાર હતા કે જે કંપનીમાં તેઓ હજુ પણ ધારણ કરતા હતા તેવા ૫૦ વણવેચાયેલા શેરોને સંબંધિત હતા. બાકીના ૩૮૪ શેરો તેમણે વેચેલા શેરોને સંબંધિત હતા. કંપનીએ કરાયેલી ઓફરની વિગતો આપતો એક પરિપત્ર પ્રત્યેક શેરધારકને જારી કર્યો અને તેની સાથે બે ફોર્મ, એ અને બી મોકલ્યા. ફોર્મ એ નવા શેરોની ફાળવણી માટેનું અરજી ફોર્મ હોવાથી, શેરધારકે તેના પર પોતાના નામની સહી કરવાની હતી અને શેરો મેળવવા માટે ચૂકવવાની થતી રકમના ચેક સાથે ઓફર કરાયેલા શેરોની ફાળવણી માટે તે કંપનીને પરત મોકલવાનું હતું. ફોર્મ બી હક્ક ત્યાગ ફોર્મ હતું. જો કોઈ શેરધારક તેને ફાળવવા માટે ઓફર કરાયેલા તમામ અથવા કોઈપણ શેરો મેળવવા ન માંગતો હોય, તો તેને અન્ય કોઈ વ્યક્તિની તરફેણમાં પોતાનો હક્ક ત્યાગ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી.

તારીખ ૨૧ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૫ ના રોજ, રેડ્ડીએ યોગ્ય રીતે ભરેલું ફોર્મ એ કંપનીને પરત કર્યું, જેમાં નવા બહાર પાડેલા શેરોમાંથી ૪૦ શેરોની ફાળવણી કરવા કંપનીને વિનંતી કરી હતી, જે કંપનીમાં તેઓ હજુ પણ ધરાવતા હતા તેવા ૫૦ શેરો સાથે સંબંધિત હતા. તેમને ઓફર કરવામાં આવેલા બાકીના ૩૮૪ શેરોના સંબંધમાં અને જે તેમના દ્વારા વેચવામાં આવેલા ૪૮૪ શેરો સાથે સંબંધિત હતા, તેમણે કશું કહ્યું નહીં. હક્ક ત્યાગ ફોર્મ તેમણે પોતાની પાસે રાખ્યું હતું. ૨૩ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૫ ના રોજ, ૪૮૪ શેરોના ખરીદદારો વતી કાર્ય કરવાનો દાવો કરતા મેસર્સ જે. એલ. મહેતા અને એન. કે. ભારતીયાએ રેડ્ડીને પત્ર લખીને જણાવ્યું કે કંપનીનો પરિપત્ર પત્ર તેમજ ફોર્મ ‘એ’ અને ‘બી’ તેમને

મળતાં જ, તેના પર પોતાની સહીઓ કર્યા પછી તેમને મોકલી આપે, જેથી તેઓ આ શેરો માટે કાં તો શ્રી રેડ્ડીના નામે અથવા તબદીલી મેળવનારાઓના નામે અરજી કરવા સક્ષમ બની શકે. તેમને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે ઓફર કરાયેલા શેરો પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તેમણે તેમના ટ્રસ્ટી તરીકે તે શેરો ધારણ કરવાના રહેશે. ૨૮ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૫ ના રોજ, ખરીદદારો વતી પણ કાર્ય કરતી સોલિસિટરોની પેઢી મેસર્સ ક્રેઈગી, બ્લન્ટ એન્ડ કેરોએ શ્રી રેડ્ડીને તેવા જ આશયનો પત્ર લખ્યો હતો. આ પત્રની શરૂઆતમાં એવી નોંધ કરવામાં આવી હતી કે કંપની દ્વારા નવા શેરોની ઓફર ગેરકાયદેસર હતી. તે દલીલને બાધ આવ્યા વિના, શ્રી રેડ્ડીને નવા ઓફર કરાયેલા શેરો માટે અરજી કરવા અને તેમના વતી તે મેળવી લેવા અથવા તો તેમને અરજી ફોર્મ (એ) અને હક્ક ત્યાગ ફોર્મ (બી) તથા આંશિક પ્રમાણપત્ર મોકલી આપવા જણાવવામાં આવ્યું હતું, જેથી તેઓ તેમના દ્વારા વેચવામાં આવેલા ૪૮૪ શેરો સાથે સંબંધિત ઓફર કરાયેલા નવા શેરો મેળવી શકે. આ પત્રનો સંબંધિત ભાગ નીચે મુજબ છે: ..,..

"અમારા અસીલો, એટલે કે જે પક્ષકારોને આપે આ શેરો વેચ્યા હતા તેવા શ્રી જે. એલ. મહેતા, સર પદમપત સિંઘાનિયા, લાલા કૈલાશપત સિંઘાનિયા, શ્રી એન. કે. ભારતીયા અને અન્ય તરફથી અમને એવી સૂચના આપવામાં આવી છે કે હવે બહાર પાડવામાં આવેલા જે વધારાના શેરો અને આંશિક પ્રમાણપત્રો મેળવવા આપ હકદાર બન્યા છો, તેના માટે અરજી કરવા અને આપે તેમ કરી લીધા બાદ અમને તેની જાણ કરવા આપને જણાવીએ. જ્યારે તે આપને ફાળવવામાં આવે, ત્યારે આપ તેમના વતી આ શેરો ધારણ કરશો અને ત્યારબાદ

મહેરબાની કરીને તે હિન્દુસ્તાન કોમર્શિયલ બેંક લિમિટેડ, એપોલો સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, બોમ્બેને સોંપી દેશો, જે આપને ફાળવવામાં આવેલા દરેક શેર દીઠ રૂ. ૧૦૦ ની રકમ ચૂકવશે, જેની સાથે તબદીલી કરનાર તરીકે આપના દ્વારા સહી થયેલું કોરું તબદીલી ફોર્મ અને સહી કર્યા વગરનું હક્ક ત્યાગ ફોર્મ સામેલ હોવું જોઈએ. તેઓ આપને પણ ૭ માર્ચ, ૧૯૪૫ ના રોજ અથવા તે પહેલાં સદર બેંકને સહી કર્યા વગર કોરા સોંપવા પર, આપ જે કોઈપણ આંશિક પ્રમાણપત્ર માટે હકદાર છો તેના પરની પ્રમાણસરની રકમ ચૂકવશે.

જો આપ તેમ કરવાનું વધુ પસંદ કરો, તો કૃપા કરીને આપના દ્વારા વિધિવત સહી કરેલું અરજી ફોર્મ 'એ' તેમજ હક્ક ત્યાગ ફોર્મ 'બી' તથા આંશિક પ્રમાણપત્ર અને તેની સાથે જોડેલી સંબંધિત અરજી સહી કર્યા વગર કોરી

અમારા અસીલ શ્રી એન. કે. ભારતીયા, બીજા માળ, રહીમતુલ્લા હાઉસ, હોમજી સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, બોમ્બેને મોકલી આપશો, જેથી તે ૭ માર્ચ, ૧૯૪૫ પહેલાં તેમને પહોંચી જાય, અને ત્યારબાદ તેઓ જરૂરી રકમ સાથે આપના વતી કંપનીને તે અરજી મોકલી આપશે.

અંશતઃ ચૂકવાયેલા શેરો માટે અરજી કરવાથી આપના પર આવી પડતી કોઈપણ અને પ્રત્યેક જવાબદારી સામે અમારા અસીલો આપને ક્ષતિપૂર્તિ આપવા સંમત થાય છે.

અમને એ નિર્દેશ કરવાની સૂચના આપવામાં આવી છે કે આપે તેમને વેચેલા શેરોના સંબંધમાં રજિસ્ટરમાં અમારા અસીલોનું નામ નોંધાય ત્યાં સુધી,

આપે આ કંપનીમાંના આપના શેરો તેમને વેચ્યા છે તે હકીકતના આધારે આપ અમારા અસીલો માટે ટ્રસ્ટી છો અને આપ અમારા અસીલોની વિનંતીનું પાલન કરવા બંધાયેલા છો."

હિન્દુસ્તાન કોમર્શિયલ બેંક લિમિટેડે પણ ૧લી માર્ચ, ૧૯૪૫ ના રોજ શ્રી રેડ્ડીને એક પત્ર લખ્યો હતો, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:– "મેસર્સ ક્રેઈગી, બ્લન્ટ એન્ડ કેરો દ્વારા તેમના અસીલો શ્રી જે. એલ. મહેતા, સર પદમપત સિંઘાનિયા, લાલા કૈલાશપત સિંઘાનિયા, શ્રી એન. કે. ભારતીયા અને અન્ય વતી બહાર પાડવામાં આવેલા ૨૮ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૫ ના રોજના પરિપત્રના સંદર્ભમાં, અમને આપને નવા બહાર પાડવામાં આવેલા શેરો પૈકી ઉપરોક્ત કંપનીના તે તમામ શેરોના સંબંધમાં જે આપ અમને સુપરત કરો તેના શેર દીઠ રૂ. ૧૦૦ ના દરે, જ્યારે વિધિવત સહી થયેલા તબદીલી દસ્તાવેજ સાથે ફાળવણી પત્રો અથવા શેર સ્ક્રિપ્સના બદલામાં આવા શેરો આપને ફાળવવામાં આવે ત્યારે, ચૂકવણી કરવાની સૂચનાઓ મળેલી છે. ૭ માર્ચ, ૧૯૪૫ ના રોજ અથવા તે પહેલાં અમને સુપરત કરવામાં આવતા આંશિક પ્રમાણપત્ર દીઠ રૂ. ૨૦ ના દરે આપને ચૂકવણી કરવાની પણ અમને સૂચનાઓ મળેલી છે. કૃપા કરીને નોંધ લેશો કે ઉપર જણાવેલા પરિપત્રની શરતો મુજબ જો શેરો અને/અથવા આંશિક પ્રમાણપત્રો અમને સુપરત કરવામાં આવે તો અમે તે મુજબ જ કરીશું. આપ આ અમને કોઈપણ બેંક મારફતે મોકલી શકો છો અને વિનિમય કમિશન પણ અમારા દ્વારા ચૂકવવામાં આવશે."

આ પત્રો દર્શાવે છે કે મૂળ સોદો સર પદમપત દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં, તેમાં નિર્દિષ્ટ વ્યક્તિઓ કેટલીક અપ્રગટ વ્યક્તિઓ સાથે રેડ્ડી દ્વારા વેચવામાં આવેલા શેરોના ખરીદદારો હતા અને તેઓ તે શેરોના સામ્યિક માલિકો હતા. આ પત્રોમાં એવું પ્રગટ કરવામાં આવ્યું ન હતું કે તેમાં નિર્દિષ્ટ વ્યક્તિઓ સર પદમપતના માત્ર નામનિર્દેશિતો કે બેનામીદારો હતા. જોકે એક હકીકત વિવાદથી પર છે કે કોરા તબદીલી ફોર્મમાં તબદીલી મેળવનારના ખાનામાં આ વ્યક્તિઓના નામ દાખલ કરવામાં આવ્યા ન હતા, અને આખરે તેમાં માત્ર સર પદમપતનું એકલાનું જ નામ દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું.

શ્રી રેડ્ડીએ તેમને મળેલા આ તમામ પત્રવ્યવહારોનો ૩જી માર્ચ, ૧૯૭૫ ના રોજ નીચે મુજબના શબ્દોમાં જવાબ આપ્યો:–

"આ તમામ પત્રવ્યવહારોના સંદર્ભમાં, મારે જણાવવાનું કે મેં શેરો વેચ્યા તેને લગભગ આઠ મહિના વીતી ગયા છે અને હજુ સુધી તે શેરો ખરીદદારોના નામે તબદીલ થયા નથી. વાસ્તવિક અને સાચા ખરીદદારોની તરફેણમાં વિધિવત સહી કરેલા હક્ક ત્યાગ ફોર્મ આપવા સામે મને કોઈ વાંધો નથી.

૨૮મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૭૫ ના પરિપત્ર પત્રના પેરા ૪ અને ૫ માં તમારા દ્વારા કરવામાં આવેલી માંગણીના સંબંધમાં, તેનું પાલન કરવા હું કેવી રીતે બંધાયેલો છું તે હું સમજી શકતો નથી. મારા દ્વારા આપવામાં આવેલા તબદીલી ફોર્મ તેમના દ્વારા વિધિવત અમલમાં મૂકીને શેર પ્રમાણપત્રો સાથે રજૂ કરવામાં આવતાં, જેમને મારા શેરોના ખરીદદારો તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા છે તેઓ તે

શેરોના વાસ્તવિક અને સાચા ખરીદદારો છે તેવી મને ખાતરી થવા પર, હું સાચા ખરીદદારોની તરફેણમાં હક્ક ત્યાગ ફોર્મ પર સહી કરવા તૈયાર અને રાજી છું."

રેડ્ડીના વલણ વિશે ભલે બીજું ગમે તે કહેવામાં આવે, પરંતુ વેચાયેલા શેરોના વાસ્તવિક ખરીદદાર કઈ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓ હતા તેનું નામ જાણવા માટે તેઓ ચોક્કસપણે હકદાર હતા, કારણ કે તેઓ તે વ્યક્તિઓ અને ફક્ત તે જ વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી માંગણીને માન આપી શકતા હતા તથા તેનું પાલન કરી શકતા હતા અને અન્ય કોઈની નહિ. આ જવાબથી સંતુષ્ટ ન થઈને અને વધારાના શેરો બહાર પાડવા માટે અરજી કરવાની છેલ્લી તારીખ ૧૦મી માર્ચના રોજ પૂર્ણ થવાની હોવાથી, સર પદમપતે એકમાત્ર પ્રતિવાદી તરીકે શ્રી રેડ્ડી સામે અન્ય બાબતોની સાથે સાથે નીચે મુજબની દાદ મેળવવા માટે ૮મી માર્ચ, ૧૯૭૫ ના રોજ બોમ્બે હાઇકોર્ટની મૂળ હકુમત સમક્ષ ૧૯૭૫ નો દાવો નં. ૩૩૬ દાખલ કર્યો. આ દાવામાં કંપનીને પક્ષકાર બનાવવામાં આવી ન હતી.

"૧. પ્રતિવાદીને એવો આદેશ કરવામાં આવે કે તેઓ મોકલી આપે

અને વાદી આ નામદાર કોર્ટ નિર્દેશ આપે તેવી રકમ તેમને ચૂકવે અને/અથવા આ નામદાર કોર્ટ યોગ્ય ગણે તેવી ક્ષતિપૂર્તિ આપે તે શરતે, તેમને ફાળવવાપાત્ર વધારાના શેરોની સંખ્યા માટેના પરિપત્ર પત્ર સાથે જોડેલા અરજી ફોર્મ 'એ', તેમજ આંશિક પ્રમાણપત્રો અને તેને લગતી અરજી (સહી કર્યા વગરની અને કોરી) વાદીને સુપરત કરે;

૨. પ્રતિવાદીને નવા શેરોના પ્રમાણપત્રો મળવા પર તે પ્રમાણપત્રો તેમજ

આંશિક પ્રમાણપત્રો, તેમના દ્વારા વિધિવત સહી કરાયેલા કોરા તબદીલી ફોર્મ સાથે વાદીને સોંપી દેવાનો આદેશ કરવામાં આવે..”

૭મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૫ ના રોજ, દાવાઅરજીમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો અને નુકસાની પેટે રૂ. ૭,૨૯,૬૦૦ ના હુકમનામા માટેની વૈકલ્પિક દાદ તેમાં સામેલ કરવામાં આવી.

દાવાઅરજીમાં એવું કથન કરવામાં આવ્યું હતું કે પ્રતિવાદી દ્વારા ૪૮૪ શેરોનું વેચાણ કરવામાં આવતાં વાદી તે શેરોના હિતકારી માલિક બન્યા અને પ્રતિવાદી ઉક્ત શેરોને સંલગ્ન અથવા તેમાંથી મળવાપાત્ર તમામ હકો અને લાભો બાબતે તેમના માટે ટ્રસ્ટી બન્યા, તેવા હકો પૈકીનો એક હક નવા બહાર પાડવામાં આવેલા શેરો પૈકીના શેરો માટે અરજી કરવાનો હક અને તક હતી, વાદી તેના તમામ પરિણામો સામે તેમને ક્ષતિપૂર્તિ આપે તે શરતે પ્રતિવાદી વાદી માટે ઉક્ત લાભો સુરક્ષિત કરવાના સંબંધમાં અને તે હેતુ માટે વાદી તેમને જણાવે તેવા તમામ કાયદેસરના કૃત્યો કરવા બંધાયેલા હતા, અને વાદી તેમ કરવા તૈયાર અને રાજી હતા. વધુમાં એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે જો શેરો માટે અરજી કરવાનો છેલ્લો દિવસ હતો તે ૧૦મી માર્ચ, ૧૯૯૫ સુધીમાં વાદીના હકોનું રક્ષણ કરવામાં નહિ આવે, તો તેમને ન પૂરી શકાય તેવી હાનિ થશે. અરજી ફોર્મ માટે રિસીવરની નિમણૂક કરવા માટે એક અરજી કરવામાં આવી હતી અને હક્ક ત્યાગ પત્ર તેમજ શેરોના નવા ઇશ્યૂમાં રેડ્ડીના હકો માટે.

તે જ દિવસે ન્યાયમૂર્તિ ભગવતીએ ધ કોડ ઓફ સિવિલ પ્રોસીજરના

ઓર્ડર ૪૦, નિયમ ૧ હેઠળ હુકમ કરીને, અરજી ફોર્મ અને હક્ક ત્યાગ પત્ર તેમજ ધી બોમ્બે લાઈફ એશ્યોરન્સ કંપની લિમિટેડના ૩૮૪ શેરોમાં પ્રતિવાદીના જો કોઈ હકો હોય તો તે હકોના વચગાળાના રિસીવર તરીકે કોર્ટ રિસીવરની નિમણૂક કરી. વાદી સામાન્ય બાંહેધરી આપે તે શરતે ઉક્ત શેરોના સંબંધમાં પ્રતિવાદીના તમામ હકોનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા રિસીવરને આપવામાં આવી હતી. ૧૦મી માર્ચ, ૧૯૪૫ ના રોજ, રિસીવરે કંપનીના રજિસ્ટરમાં રેડ્ડીના નામે નોંધાયેલા અને તેમના દ્વારા ૨૫મી જુલાઈ, ૧૯૪૪ ના રોજ વેચવામાં આવેલા ૪૮૪ શેરોને સંબંધિત નવા ઈશ્યૂ પૈકીના ૩૮૪ શેરો તેમને ફાળવવા માટે કંપનીને વિનંતી કરી. આ અરજી સાથે બોર્ડના ઠરાવ મુજબ આ શેરો પર ચૂકવવાપાત્ર રૂ. ૩૮,૪૦૦ ની રકમ મોકલવામાં આવી હતી. કંપનીને આ શેરોના સંબંધમાં સભ્યોના રજિસ્ટરમાં રિસીવરનું નામ નોંધવા વિનંતી કરવામાં આવી હતી. ૩૦મી એપ્રિલ, ૧૯૪૫ ના રોજ, કંપનીએ રિસીવરને જાણ કરી કે શેરોની ફાળવણી માટેની તેમની અરજી પર ડિરેક્ટર બોર્ડ દ્વારા ૨૧મી એપ્રિલ, ૧૯૪૫ ના રોજ યોજાયેલી બેઠકમાં વિચારણા કરવામાં આવી હતી, અને તેને નામંજૂર કરવાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો કારણ કે રેડ્ડીએ કંપનીની ઓફર માત્ર ૪૦ શેરો પૂરતી જ સ્વીકારી હતી અને બાકીના શેરો અંગેની ઓફર વ્યપગત થઈ ગઈ હતી.

પરિણામે કંપનીએ ૩૦મી એપ્રિલ, ૧૯૪૫ ના રોજ નવા શેરોના સંબંધમાં રિસીવરનું નામ નોંધવાનો ઇનકાર કર્યો, અને તેણે પોતાના દ્વારા ખરીદવામાં આવેલા રેડ્ડીના ૪૮૪ શેરોના સંબંધમાં તબદીલી મેળવનાર તરીકે પોતાનું નામ નોંધવા માટેની સર પદમપતની અરજી પણ નકારી કાઢી કે જેનાથી કદાચ તેઓ

પોતાના નામે નવા શેરો રાખવા માટે હકદાર બન્યા હોત. આમ, રિસીવરના નામે નવા બહાર પાડવામાં આવેલા શેરોની નોંધણી કરાવવામાં નિષ્ફળ જતાં, સર પદમપત પાસે રેડ્ડી વિરુદ્ધ અગાઉથી દાખલ કરેલા દાવાને આખર સુધી લડવા સિવાય અન્ય કોઈ વિકલ્પ રહ્યો ન હતો. તેમણે પોતાના દાવામાં જે દાદ માંગવામાં આવી હતી વ્યવહારિક રીતે તે જ દાદ મેળવવા માટે કોર્ટની પરવાનગીથી કંપની વિરુદ્ધ રિસીવર મારફતે અન્ય એક દાવો, એટલે કે ૧૯૪૮ નો દાવો નં. ૭૮૬ પણ દાખલ કરાવ્યો.

રિસીવરની અરજી કંપની દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવ્યાના લગભગ ત્રણ વર્ષ વીતી ગયા પછી, આ દાવો ૮મી માર્ચ, ૧૯૪૮ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો. દાવાઅરજીના પેરા ૧૪ માં એવી સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી હતી કે ૧૯૪૫ ના દાવા નં. ૩૪૭ માં નવા શેરો બહાર પાડવાની કાયદેસરતાને પડકારવામાં આવી રહી હોવાથી આ દાવો અગાઉ દાખલ કરવામાં આવ્યો ન હતો. આ દાવામાં એવી અરજ કરવામાં આવી હતી કે પ્રતિવાદી કંપનીને અરજીમાં દર્શાવેલા ૩૮૪ શેરો વાદીને ફાળવવાનો અને સદરહુ શેરો માટે કંપનીના શેર રજિસ્ટરમાં તેમનું નામ દાખલ કરવાનો આદેશ કરવામાં આવે.

બંને દાવાઓની સુનાવણી ન્યાયમૂર્તિ ભગવતી દ્વારા કરવામાં આવી હતી, જેમણે તે બંનેમાં એક જ ચુકાદો આપ્યો અને બંને દાવાઓમાં માંગવામાં આવેલી દાદ મહદંશે મંજૂર કરી. વિદ્વાન ન્યાયાધીશે ઠેરવેલ કે રેડ્ડીએ ભાઈદાસ ગુલાબદાસ મારફતે જે ૪૮૪ શેરો વેચ્યા હતા તે સર પદમપત દ્વારા ખરીદવામાં

આવ્યા હતા, તે શેરોના ટ્રસ્ટી તરીકે વેચનાર હોવાના નાતે તેઓ તે શેરો સાથે જોડાયેલા તમામ મિલકત અધિકારોના પણ ટ્રસ્ટી હતા અને ચૂકવણી માટે યોગ્ય સુરક્ષા તથા ક્ષતિપૂર્તિ આપીને સર પદમપત દ્વારા તેમ કરવા જણાવવામાં આવે ત્યારે, પોતાના કાયદેસરના માલિક હોવાના આધારે નવા શેરો બહાર પાડવાથી પોતાને મળેલા તમામ લાભો સર પદમપતને તબદીલ કરવાની રેડ્ડીની ફરજ હતી. વધુમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું કે હિતકારી માલિક દ્વારા ટ્રસ્ટીને પોતાના માટે આ શેરો મેળવવા યોગ્ય માંગણી કરવામાં આવી હતી અને તે માંગણીનું પાલન ન કરીને ટ્રસ્ટીએ પોતાની ફરજમાં કસૂર કરી હતી તેમજ રેડ્ડીએ ૪૦ શેરો માટે અરજી કરી હોવાથી બાકીના શેરો મેળવવાનો તેમનો હક વ્યપગત થઈ ગયો છે તેવા કારણોસર નવા શેરોના સંબંધમાં શેરધારક તરીકે પોતાનું નામ નોંધવા માટેની કોર્ટ રિસીવરની અરજી નકારવામાં કંપની પણ ભૂલભરેલી હતી. કંપની વતી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે એક્ઝામિનર ઓફ કેપિટલ ઇશ્યૂઝ દ્વારા આપવામાં આવેલી મંજૂરી વ્યપગત થઈ ગઈ હોવાથી, કંપની વિરુદ્ધ કોઈ દાદ આપી શકાય નહીં અને બહાર પાડી શકાય તેવી કોઈ મૂડી ઉપલબ્ધ ન હોવાના કારણે વાદીને શેરો ફાળવવાનો કંપનીને આદેશ કરી શકાય નહીં. જોકે, ન્યાયમૂર્તિ ભગવતીએ એવો મત વ્યક્ત કર્યો કે આ પરિસ્થિતિના કારણે વાદીને તેના હકોથી વંચિત રાખી શકાય નહીં. પરિણામે તેમણે કંપનીને આદેશ આપ્યો કે તે હુકમનું પાલન કરે અને ત્રણ મહિનાની અંદર સંબંધિત સત્તાધિકારી પાસેથી તેના માટે નવી મંજૂરી મેળવ્યા પછી વાદીને ૩૮૪ શેરો ફાળવે. નિષ્કર્ષ પર પહોંચતા પહેલાં વિદ્વાન ન્યાયાધીશે જણાવ્યું હતું કે તેમની સમક્ષ મુદ્દા નં. ૧૦ અને ૧૧ પર

દલીલ કરવામાં આવી ન હતી અને તેમાં ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી તકરારો ત્યજી દેવામાં આવી હોય તેમ જણાતું હતું અને તે સિવાય પણ તેમાં કોઈ તથ્ય ન હતું. બંને દાવાઓમાં આ સંયુક્ત ચુકાદા સામે, રેડ્ડી અને કંપનીએ અલગ–અલગ અપીલો દાખલ કરી. હાઇકોર્ટની અપીલ બેન્ચે કંપનીની અપીલ ગ્રાહ્ય રાખી અને કોર્ટ રીસીવર તે રીતે પોતાના નામે નવા શેરોની ફાળવણી મેળવવા માટે હકદાર ન હતા તેવા તારણ પર રીસીવરનો દાવો રદ કર્યો. આ નિર્ણય સામે ૧૯૫૦ ની સિવિલ અપીલ નં. ૫૨ દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ૧૯૭૫ ના દાવો નં. ૩૬૬ માં રેડ્ડીની અપીલ એ હદ સુધી ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવી હતી કે મંજૂરીની મુદત વીતી જવાના કારણે વાદી ન્યાયમૂર્તિ ભગવતી દ્વારા તેમને આપવામાં આવેલી દાદ (એ) અને (બી) મેળવવા માટે હકદાર નથી તેવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું. જોકે, એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે તેઓ નવા ઇશ્યૂના શેરોના સંબંધમાં સર પદમપતના ટ્રસ્ટી હતા અને તેઓ નવા શેરો માટે અરજી કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હોવાથી તેઓ તેમને નુકસાની માટે જવાબદાર હતા અને તેમણે ૪૦ શેરોના સંબંધમાં અરજી કરી હતી તે હકીકત તેમને ૩૮૪ શેરોના સંબંધમાં બીજી અરજી કરવા માટે બિનહકદાર બનાવતી ન હતી. એવું પણ ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે લાભાર્થી દ્વારા ટ્રસ્ટનું પાલન કરવા માટે ટ્રસ્ટી સમક્ષ યોગ્ય માંગણી કરવામાં આવી હતી અને તેમણે આ માંગણીનું પાલન કરવામાં કસૂર કરી હતી. તે અનુસાર નુકસાનીનું નિર્ધારણ કરવા માટે દાવો ટ્રાયલ જજને રિમાન્ડ કરવામાં આવ્યો હતો.

આ અપીલોમાં સંકળાયેલા મુખ્ય પ્રશ્નો નીચે મુજબ છે :

(એ) શું આ કેસના તથ્યો અને સંજોગોમાં રેડ્ડી ટ્રસ્ટી તરીકે સર પદમપત વતી એવા ૩૮૪ નવા શેરો માટે અરજી કરવા અને તે મેળવવા કાનૂની જવાબદારી હેઠળ હતા કે જે રેડ્ડી દ્વારા સિંઘાનિયાને વેચવામાં આવેલા શેરોને સંલગ્ન હતા;

(બી) શું મેસર્સ કેઇગી, બ્લન્ટ એન્ડ કેરો દ્વારા તેમના તારીખ ૩જી માર્ચ, ૧૯૪૫ ના પત્ર મારફતે રેડ્ડી સમક્ષ કરવામાં આવેલી માંગણી તેમને નવા ઇશ્યૂના શેરો માટે અરજી કરવા જણાવવા સારુ કાયદાની દ્રષ્ટિએ પર્યાપ્ત હતી અને શું આ માંગણીનું પાલન ન કરીને રેડ્ડીએ ટ્રસ્ટી તરીકે કસૂર કરી હતી કે કેમ;

(સી) શું એપ્રિલ, ૧૯૪૫ સુધી પોતાના નામે તબદીલી માટે ૪૮૪ શેરો રજૂ ન કરવાનું સર પદમપતનું આચરણ તેમને તેમના દ્વારા માંગવામાં આવેલી દાદ મેળવવા માટે બિનહકદાર બનાવતું હતું કે કેમ;

(ડી) શું રીસીવર માંગણી કરવા માટે હકદાર ન હતા અને પોતાના નામે નવા શેરો માટે અરજી કરવા યોગ્ય વ્યક્તિ ન હતા, અને શું કંપની તેમને શેરો ફાળવવા માટે કોઈ જવાબદારી હેઠળ ન હતી કે કેમ;

(ઇ) શું કંપનીની બદલાયેલી પરિસ્થિતિમાં વાદી દાવાની દાદ (એ) અને (બી) મેળવવા માટે હકદાર હતા કે કેમ.

નીચલી અદાલતોમાં એવું ઠેરવવામાં આવ્યું છે કે સર પદમપત ૨૯મી જુલાઈ, ૧૯૪૪ ના રોજ રેડ્ડી દ્વારા વેચવામાં આવેલા ૪૮૪ શેરોના એકમાત્ર લાભાર્થી માલિક બન્યા હતા, જેનું કાનૂની ટાઇટલ તેમનામાં નિહિત હતું. તેવું

તારણ નીકળતાં, તેના દ્વારા તેમની વચ્ચે ટ્રસ્ટી અને સેસ્તવી ક્યૂ ટ્રસ્ટનો સંબંધ સ્થાપિત થયો હતો. આવો સંબંધ સ્થાપિત કરવા માટે ફક્ત એટલું જ સાબિત કરવું જરૂરી છે કે કાનૂની ટાઇટલ વાદી પાસે હતું અને સામ્યિક ટાઇટલ પ્રતિવાદી પાસે હતું. રેડ્ડી વતી ઉપસ્થિત વિદ્વાન એટર્ની–જનરલ દ્વારા દાવાના પક્ષકારો વચ્ચે રેડ્ડી દ્વારા વેચવામાં આવેલા ૪૮૪ શેરોના સંબંધમાં આવો સંબંધ અસ્તિત્વમાં હતો તે હકીકતનો વિવાદ કરવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ તેમણે હાઇકોર્ટના એ અભિપ્રાયનો વિરોધ કર્યો હતો કે સેસ્તવી ક્યૂ ટ્રસ્ટ સામ્ય અથવા કાયદાના કોઈપણ સિદ્ધાંત મુજબ ટ્રસ્ટીને પોતાના બોજા વહન કરવા જણાવી શકે નહીં અને તેના વતી કંપનીના નવા શેરો મેળવવા અથવા તેની મૂડીમાં વધુ રોકાણ કરવા કહી શકે નહીં કે જે તેના પરિણામે નવી જવાબદારીઓ અને નવા બોજાઓ લાવે.

હાર્ડૂન વિરુદ્ધ બેલિલીયોસ(૧) માં લોર્ડ લિન્ડલી દ્વારા અવલોકન કરવામાં આવ્યા મુજબ ન્યાયના સૌથી સ્પષ્ટ સિદ્ધાંતો એવી અપેક્ષા રાખે છે કે સેસ્તવી ક્યૂ ટ્રસ્ટ કે જે મિલકતનો તમામ લાભ મેળવે છે તેણે તેનો બોજ વહન કરવો જોઈએ, સિવાય કે તે એવું કોઈ યોગ્ય કારણ દર્શાવી શકે કે તેના ટ્રસ્ટીએ પોતે તે બોજ શા માટે વહન કરવો જોઈએ. શ્રી પાઠકે એ રજૂઆતનો વિરોધ કર્યો ન હતો કે ૪૮૪ શેરોના લાભાર્થી માલિક તરીકે સિંઘાનિયા પાસે તે શેરોની માલિકીને આનુષંગિક કોઈપણ બોજ રેડ્ડી પર નાખવાનો કોઈ અધિકાર હતો. તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે ટ્રસ્ટી તરીકે રેડ્ડીને કોલ્સ સામે તેમના સેસ્તવી ક્યૂ ટ્રસ્ટ દ્વારા ક્ષતિપૂર્તિ મેળવવાનો અધિકાર હતો. આ સિદ્ધાંત સુપ્રતિષ્ઠિત છે અને

(૧) [૧૯૦૧] એ.સી. ૧૧૮.

જવાબદારી મિલકતની સામ્યપૂર્ણ માલિકીને લાગુ પડતા સિદ્ધાંતો પર અમલમાં મૂકવામાં આવે છે.

એકવાર એવું સ્થાપિત થયેલું ઠેરવવામાં આવે કે રેડ્ડી તેમના દ્વારા વેચવામાં આવેલા ૪૮૪ શેરોના ટ્રસ્ટી હતા, તો તે શેરોના ધારક તરીકે તેઓ તે શેરો સાથે સંલગ્ન તમામ મિલકત અધિકારોના પણ ટ્રસ્ટી હોવાનું ઠેરવવું જ જોઈએ. એ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું કે તેઓ માત્ર મૂળ ભંડોળના જ ટ્રસ્ટી ન હતા પરંતુ આવકના અને તેમને મળી શકે તેવા ડિવિડન્ડના પણ ટ્રસ્ટી હતા અને તેઓ તે લાભાર્થીને ચૂકવી આપવા માટે બંધાયેલા હતા. ઈ. ડી. સાસૂન એન્ડ કંપની લિમિટેડ વિરુદ્ધ પેચ(૧) માં ન્યાયમૂર્તિ પ્રેટ્ટે ઠેરવ્યું હતું કે ધ ઇન્ડિયન ટ્રસ્ટ્સ એક્ટની કલમ ૯૪ હેઠળ તબદીલી આપનાર તેની માંગણીઓ સંતોષવા માટે જરૂરી હોય તેટલી હદ સુધી તબદીલી મેળવનારના લાભાર્થે શેરો ધારણ કરે છે અને તબદીલી મેળવનાર સમગ્ર લાભપ્રદ હિત ધરાવે છે તથા તબદીલી આપનાર પાસે આવું કોઈ હિત હોતું નથી, તેથી તબદીલી મેળવનાર આપી શકે તેવા તમામ વાજબી નિર્દેશોનું તબદીલી આપનારે પાલન કરવું જ જોઈએ અને આવી પરિસ્થિતિમાં જો તેઓ ડિવિડન્ડના ટ્રસ્ટી બને છે તો તેઓ મતાધિકારના પણ ટ્રસ્ટી બને છે કારણ કે મત આપવાનો અધિકાર એ શેરો સાથે સંલગ્ન મિલકતનો અધિકાર છે અને તેથી લાભાર્થીને ટ્રસ્ટી દ્વારા મતાધિકારના ઉપયોગ પર નિયંત્રણ રાખવાનો અધિકાર છે. વિદ્વાન એટર્ની–જનરલે ન્યાયમૂર્તિ પ્રેટ્ટ

દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણનો વિરોધ કર્યો ન હતો, પરંતુ તેમાં ઠરાવવામાં આવેલા નિયમના કોઈપણ વધુ વિસ્તરણ સામે તેમણે વાંધો ઉઠાવ્યો હતો. જે પ્રશ્ન પર અમારા નિર્ણયની જરૂર છે તે અંગે કોઈ પૂર્વનિર્ણય ઉપલબ્ધ નથી. તેના ઉકેલ માટે અંગ્રેજી કાયદો કોઈ માર્ગદર્શન પૂરું પાડી શકતો નથી કારણ કે ધ ઇંગ્લિશ કંપનીઝ એક્ટમાં કલમ ૧૦૫(સી) ને સમકક્ષ કોઈ જોગવાઈ નથી. ભારતમાં આ પ્રથમ જાણીતો પ્રસંગ છે જ્યારે સ્ટોક એક્સચેન્જના સોદામાં શેરોના તબદીલી આપનાર અને તબદીલી મેળવનાર વચ્ચે આવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ છે. તેથી આ કેસમાં રજૂ કરવામાં આવેલી બાબતનો નિર્ણય પ્રથમ છાપ અને સામ્યતાના સામાન્ય સિદ્ધાંતોના આધારે કરવાનો રહે છે.

કલમ ૧૦૫(સી), જેના ઘડતર દ્વારા શેરધારકને એવા કેટલાક અધિકારો અને વિશેષાધિકારો પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે જે તેના ઘડતર પહેલાં તેમની પાસે ન હતા, તે નીચે મુજબની શરતોમાં છે:

"જ્યાં ડિરેક્ટરો વધુ શેરો બહાર પાડીને કંપનીની મૂડીમાં વધારો કરવાનો નિર્ણય કરે છે, ત્યાં આવા શેરો સભ્યોને તે પ્રમાણમાં ઓફર કરવામાં આવશે જે

(૧) ૪૫ બોમ્બે એલ.આર. ૪૬;

દરેક સભ્ય દ્વારા ધારણ કરવામાં આવેલા હાલના શેરોનું છે અને આવી ઓફર તે સભ્ય કેટલા શેરો માટે હકદાર છે તેની સંખ્યા દર્શાવતી તથા જો ઓફર સ્વીકારવામાં ન આવે તો તે અસ્વીકૃત ગણવામાં આવશે તેવી સમયમર્યાદા

નિયત કરતી નોટિસ દ્વારા કરવામાં આવશે; અને તેવો સમય વીતી ગયા પછી, અથવા જે સભ્યને આવી નોટિસ આપવામાં આવી છે તેની પાસેથી એવી જાણ મળ્યેથી કે તે ઓફર કરાયેલા શેરો સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરે છે, ડિરેક્ટરો કંપની માટે સૌથી વધુ ફાયદાકારક જણાય તે રીતે તેનો નિકાલ કરી શકે છે."

આ કલમ વધારાની બહાર પાડવામાં આવેલી મૂડીનો કંપની માટે સૌથી વધુ ફાયદાકારક જણાય તેવી કોઈપણ રીતે નિકાલ કરવાની ડિરેક્ટરોની સત્તાઓને મર્યાદિત કરે છે. તેમના પર એવો આદેશ છે કે તેમણે પ્રથમ તબક્કે આ શેરો સભ્યો દ્વારા ધારણ કરાયેલા હાલના શેરોના પ્રમાણમાં સભ્યોને જ ઓફર કરવા. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કંપનીમાં અમુક ચોક્કસ સંખ્યામાં શેર ધરાવવાના કારણે સભ્ય આ કલમની જોગવાઈઓ હેઠળ અધિકારની રૂએ મૂડીના વધારાના ઇશ્યૂમાંથી શેર મેળવવા માટે હકદાર બને છે.

આ નફાના સ્વરૂપમાં શેરની માલિકીનું કોઈ ફળ નથી, કે પછી તે કંપનીની અસ્કયામતોના કોઈપણ ભાગની વહેંચણી સમાન પણ નથી. તે પ્રાણીઓના બચ્ચાં અથવા વૃક્ષોના ફળની જેમ મૂળ સ્ટોકનું કોઈ જૈવિક ઉત્પાદન નથી, પરંતુ, અમેરિકાની સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા માઇલ્સ વિરુદ્ધ સેફ ડિપોઝિટ ટ્રસ્ટ કંપની(૧) માં વર્ણવ્યા અનુસાર, નવા સ્ટોક મેળવવાનો આ અધિકાર બહારની અજાણી વ્યક્તિઓની તુલનામાં અગ્રતાના ધોરણે અને અન્ય હયાત શેરધારકો સાથે સમાન શરતો પર કોર્પોરેશન દ્વારા મંગાવવામાં આવેલી નવી મૂડીમાં ફાળો આપવાના વિશેષાધિકારમાં ભાગ લેવાનો અધિકાર માત્ર છે – એક એવી સામ્યતા

કે જે આવા સંજોગોમાં જૂના સ્ટોક દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામતા મૂડી હિતથી અવિભાજ્ય લક્ષણ તરીકે સ્ટોકની માલિકીમાં જ અંતર્ગત રહેલી છે. આ વિશેષાધિકારનો ઉપયોગ શેરધારકના વિકલ્પ પર આધાર રાખે છે. જો તે ઇચ્છે તો, તે વધુ નાણાંનું રોકાણ કરી શકે છે અને મૂડીના નવા ઇશ્યૂમાંથી પ્રમાણસર હિસ્સો ખરીદી શકે છે. અલબત્ત, તે તેમ કરવા માટે બંધાયેલા નથી. તેમને પોતાને કરવામાં આવેલી ઓફર અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિની તરફેણમાં સોંપવાનો પણ અધિકાર છે પરંતુ તે સંજોગોમાં ડિરેક્ટરો પાસે તે શેરોની ફાળવણી કરવાનો કે ન કરવાનો વિકલ્પ હોય છે તે વ્યક્તિને શેર કે જેની તરફેણમાં શેરધારક તેને ઓફર કરાયેલા શેરોનો હકત્યાગ કરે છે. ઓફર, અલબત્ત, નવા અધિકારોનું સર્જન કરે છે પરંતુ તે પોતાની સાથે જવાબદારીઓ અને બંધનો પણ લાવે છે. તે શેરધારકને તેના હાલના શેરધારણના પ્રમાણમાં નવી મૂડીના ઇશ્યૂમાં શેર ખરીદવાનો અધિકાર પ્રદાન કરે છે, પરંતુ તે અધિકાર મેળવવા માટે તેણે અમુક બંધનો પરિપૂર્ણ કરવા પડે છે અને તેણે અમુક જવાબદારીઓ વહોરવી પડે છે. પ્રથમ તબક્કે, જો તે બહાર પાડવામાં આવેલી વધારાની મૂડીમાં પોતાના નાણાંનું રોકાણ કરવાનો નિર્ણય કરે, તો તેણે આ રીતે ઓફર કરાયેલા શેરોની ફાળવણી માટે કંપનીને અરજી કરવી પડે છે અને પોતાની અરજી સાથે તેણે કંપનીને અરજીના નાણાંની રકમ મોકલવી પડે છે. તેમ કર્યા પછી, જો ઓફર કરાયેલા શેર માત્ર અંશતઃ ભરપાઈ થયેલા હોય, જેમ કે આ કેસમાં હતા, તો ફાળવણી થતાં જ તે આ શેરો પરના ભવિષ્યના કોઈપણ હપ્તાઓ ચૂકવવાની વધુ જવાબદારી વહોરે છે. શું આ પરિસ્થિતિમાં એવું કહી શકાય કે ચોક્કસ સંખ્યાના

શેરોના તબદીલી આપનાર, જેઓ તે શેરોના કાનૂની માલિક હોઈ અને જેનું લાભકારી હિત સેસ્તુઇ કે ટ્રસ્ટમાં નિહિત છે, તેઓ નવા બહાર પાડવામાં આવેલા શેરો સાથે જોડાયેલી તમામ ચૂકવણીઓ અને બંધનો માટે જવાબદાર છે અને સેસ્તુઇ કે ટ્રસ્ટના લાભાર્થે બંને બાબતોમાં કાર્ય કરવા બંધાયેલા છે; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શું તેઓ પોતાના લાભાર્થી દ્વારા તેવો નિર્દેશ આપવામાં આવે ત્યારે, કલમ ૧૦૫–સી ની જોગવાઈઓ હેઠળ ઓફર કરાયેલા નવા શેરો માટે અરજી કરવાની અને જરૂરી ચૂકવણી કરીને તથા પરિણામી જવાબદારીઓ વહોરીને પોતાના નામે તે પ્રાપ્ત કરવાની ફરજ હેઠળ છે? સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહીએ તો, પ્રશ્ન આ રીતે ઉપસ્થિત કરી શકાય: શું ટ્રસ્ટી તરીકે ચોક્કસ સંખ્યાના શેરોના તબદીલી આપનારની જવાબદારી, પોતાના સેસ્તુઇ કે ટ્રસ્ટ વતી કંપની દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા વધારાના શેરો પ્રાપ્ત કરવાના અધિકારના સંબંધમાં પણ, નવા શેરોના સંબંધમાં શેરધારકોના રજિસ્ટર પર પોતાનું નામ નોંધાવીને ત્યાં સુધી વિસ્તરે છે કે જેના સંદર્ભમાં તેમણે નવી જવાબદારીઓ અને બંધનો વહોરવા પડી શકે છે, જે તેમણે તબદીલી કરી તે સમયે અસ્તિત્વમાં ન હતા?

શ્રી પાઠકે એવી દલીલ કરી હતી કે નવા શેર મેળવવાનો અધિકાર જૂના સ્ટોકની માલિકીથી અવિભાજ્ય હોવાથી, જૂના સ્ટોકના તબદીલી આપનાર પાસે નવો સ્ટોક ખરીદવાનો વિકલ્પ તે જ રીતે હતો જે રીતે તેઓ મૂળ સ્ટોક ધરાવતા હતા, અને જો જૂના સ્ટોકના સંબંધમાં તેઓ લાભકારી માલિક માટે ટ્રસ્ટી હતા, તો તે જ રીતે તેઓ નવા શેર ખરીદવાના અધિકાર અથવા વિકલ્પના પણ ટ્રસ્ટી હતા અને સેસ્તુઇ કે ટ્રસ્ટના લાભાર્થે તથા તેમના નિર્દેશો અનુસાર તેનો ઉપયોગ

કરવા બંધાયેલા હતા, અને સેસ્તુઇ કે ટ્રસ્ટ માટે પોતાના નામે નવા શેર મેળવવા બંધાયેલા હતા. આ રજૂઆત માટે બિસ વિરુદ્ધ બિસ (૧) માં ન્યાયમૂર્તિ બકલીના અમુક અવલોકનો પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. તે કેસમાં, એક પટ્ટો આપનારે એક મકાનનો સાત વર્ષ માટે પટ્ટો આપ્યો હતો, જેમાં પટ્ટાધારક નફાકારક વ્યવસાય ચલાવતો હતો. પટ્ટાની મુદત પૂરી થતાં, પટ્ટો આપનારે પટ્ટાનું નવીનીકરણ કરવાનો ઇનકાર કર્યો, પરંતુ પટ્ટાધારકને વધારેલા ભાડે વર્ષોવર્ષ ભાડૂઆત તરીકે ચાલુ રહેવાની મંજૂરી આપી. પટ્ટાની મુદત દરમિયાન, પટ્ટાધારકનું અવસાન થયું અને તેઓ પોતાની પાછળ એક વિધવા અને ૩ બાળકો મૂકી ગયા, જે પૈકી એક શિશુ હતું. વિધવા અને એક પુત્ર બંનેએ એસ્ટેટના લાભાર્થે નવા પટ્ટા માટે પટ્ટો આપનારને અરજી કરી, જે આપવાનો પટ્ટો આપનારે ઇનકાર કર્યો. નોટિસ દ્વારા વાર્ષિક ભાડૂઆતપણાનો અંત લાવીને પટ્ટો આપનારે પુત્રને અંગત રીતે ૩ વર્ષ માટે નવો પટ્ટો આપ્યો. બાળકો દ્વારા વહીવટકર્તા, એટલે કે વિધવા વિરુદ્ધ અગાઉથી દાખલ કરાયેલા દાવામાં, તેણીએ એવી અરજી કરી કે પુત્ર દ્વારા મેળવાયેલા નવા પટ્ટાને એસ્ટેટના લાભાર્થે લેવાયેલો ગણવામાં આવે. ન્યાયમૂર્તિ બકલીએ ઠેરવેલ કે પુત્ર એસ્ટેટના લાભાર્થે નવા પટ્ટાનો ટ્રસ્ટી હતો. કોર્ટ ઓફ અપીલે આ નિર્ણય ઉલટાવ્યો અને ઠેરવેલ કે પુત્ર વચ્ચે પડ્યો તે પહેલાં ઘણા સમય અગાઉ પટ્ટો આપનાર દ્વારા નવીનીકરણના અધિકારનો અંત લાવી દેવામાં આવ્યો હતો, અને નવા પટ્ટાને એસ્ટેટમાં થયેલો વધારો ગણી શકાય નહીં તથા પુત્ર તે પટ્ટો પોતાની પાસે રાખવા હકદાર હતો અને તેણે કોઈપણ રીતે પોતાની સ્થિતિનો દુરુપયોગ કર્યો ન

હતો. તેથી આ કેસ અમારી સમક્ષની રજૂઆત માટે કોઈ નઝીર બનતો નથી, અને કોર્ટ ઓફ અપીલે આ મુદ્દા પર કંઈ કહ્યું ન હતું. જોકે ન્યાયમૂર્તિ બકલીએ પોતાના ચુકાદા દરમિયાન નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:– "આ, અલબત્ત, અત્યંત સુવિદિત કાયદો છે કે જો કોઈ ટ્રસ્ટી ટ્રસ્ટી તરીકે પોતાનામાં નિહિત મિલકતના પદ્ધાનું નવીનીકરણ મેળવે છે, પછી ભલે તે નવીનીકરણના અધિકારના આધારે હોય કે ન હોય, તો તેણે નવો પદ્ધો પોતાના સેસ્તુઇ કે ટ્રસ્ટના લાભાર્થે જ ધારણ કરવો પડશે. તેના પરનો મુખ્ય ચુકાદો છે કીચ વિરુદ્ધ સેનફોર્ડ(૧). સિદ્ધાંત એવો છે કે જો ટ્રસ્ટી તેમ કરી શકતા હોય, તો ફાયદાકારક શરતોએ નવીકરણ મેળવવું એ તેમની પોતાના ટ્રસ્ટના લાભાર્થી પ્રત્યેની ફરજ છે, અને જ્યારે તેમની ફરજ પોતાના ટ્રસ્ટના લાભાર્થી માટે તે મેળવવાની હોય ત્યારે કોર્ટ તેમને પોતાના માટે ફાયદાકારક શરતોએ નવીકરણ મેળવવાની મંજૂરી આપશે નહીં."

જોન્સ વિરુદ્ધ ઇવાન્સ(૨) માં ન્યાયમૂર્તિ નેવિલના કેટલાક અવલોકનો પર પણ આધાર રાખવામાં આવ્યો હતો. તે એવો કેસ હતો કે જેમાં કંપનીની મૂડી પ્રત્યેક £ ૧૦ ના ૧૦,૦૦૦ શેરોમાં વિભાજિત થયેલી હતી, જે પૈકી માત્ર ૩,૭૨૮ શેરો જ બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા અને તે સંપૂર્ણ ભરપાઈ થયેલા હતા. કંપની ખૂબ સમૃદ્ધ હતી અને શેરોનું બજારમૂલ્ય શેર દીઠ £ ૩૦ હતું. કંપનીનું અનામત ભંડોળ £ ૫૦,૦૦૦ થી વધુ હતું. ડિરેક્ટરોએ એકત્રિત વહેંચણી વગરના નફાનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા અનામત ભંડોળની શેરધારકો વચ્ચે વહેંચણી માટેની એક યોજના પ્રસ્તાવિત કરી, જેથી પ્રત્યેક શેરધારક પોતાના

દ્વારા ધારણ કરાયેલા પ્રત્યેક હયાત શેર દીઠ £ ૧૦ નો એક નવો સંપૂર્ણ ભરપાઈ થયેલો બોનસ શેર મેળવનાર હતો. તદનુસાર કંપની દ્વારા ડિરેક્ટરોને અનામત ભંડોળમાંથી બોનસ ડિવિડન્ડ જાહેર કરવાની સત્તા આપતા, અનામત ભંડોળમાંથી શેર દીઠ £ ૧૦ ના બોનસ ડિવિડન્ડની વહેંચણી મંજૂર કરતા, હયાત શેરધારકો વચ્ચે પ્રમાણસર ફાળવણી કરવા માટે કંપનીની બહાર ન પાડેલી મૂડીમાંથી પ્રત્યેક £ ૧૦ ના વધુ ૩,૭૨૮ શેરો બહાર પાડવા માટે અધિકૃત કરતા અને આવા નવા શેરો તાત્કાલિક સંપૂર્ણ ભરપાઈ કરવાનો નિર્દેશ આપતા ઠરાવો પસાર કરવામાં આવ્યા. ડિરેક્ટરોએ પ્રત્યેક શેરધારકને તેના શેરો પરના બોનસ ડિવિડન્ડના વોરંટ સાથે એક પરિપત્ર પત્ર મોકલ્યો, જેમાં તેને નવા શેરોના તેના પ્રમાણની ફાળવણી અંગે જાણ કરવામાં આવી અને તેને ફાળવણી સ્વીકારવા અથવા નકારવાનો વિકલ્પ આપવામાં આવ્યો, તેમજ એવું જણાવવામાં આવ્યું કે જો તે ફાળવણી સ્વીકારે તો તેણે નવા શેરોની ચુકવણીમાં ઉપયોગમાં લેવા માટે ડિવિડન્ડ વોરંટ પર શેરો કરીને કંપનીને પરત કરવાનું રહેશે. એક વસિયતકર્તાના વસિયતનામાના ટ્રસ્ટીઓ કંપનીના ૨૦૦ શેરો ધરાવતા હતા, અને પરિપત્ર પત્ર મળવા પર તેમણે ૨૦૦ નવા શેરોની પોતાની ફાળવણીનો સ્વીકાર કર્યો, £ ૨,૦૦૦ નું પોતાનું બોનસ ડિવિડન્ડ વોરંટ શેરો કરીને પરત કર્યું, અને ત્યારબાદ તે નવા શેરો વેચી દીધા નફા સાથે. ત્યારે એવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો કે, વસિયતનામા હેઠળના આજીવન હિતધારકો અને શેષ હિતધારક વચ્ચે, તે બોનસ ડિવિડન્ડ મૂડી હતી કે આવક. પુરાવા પરથી એવું ઠેરવવામાં આવ્યું કે, કંપનીનો આશય અનામત ભંડોળનું મૂડીકરણ કરવાનો

હતો અને તેને બોનસ ડિવિડન્ડ તરીકે વહેંચવાનો ન હતો, અને તેથી સમગ્ર બોનસ ડિવિડન્ડ વસિયતકર્તાની એસ્ટેટની મૂડી હતી. પોતાના ચુકાદાના અંતિમ ભાગમાં, ન્યાયમૂર્તિ નેવિલે નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું : –

" ..... જ્યારે હું એમ કહું છું કે પ્રત્યેક શેરધારક પાસે કાં તો ડિવિડન્ડ લેવું અને પોતાની પાસે રાખવું, અથવા તે પરત કરવું અને જો તે તેમ કરે તો કંપની દ્વારા ઓફર કરવામાં આવેલો મોટો લાભ મેળવવો, એવો વિકલ્પ નિહિત હતો, ત્યારે મને નથી લાગતું કે ટ્રસ્ટીઓના કિસ્સામાં તે સાચું છે; કારણ કે મને એવું જણાય છે કે, જ્યારે કંપની દ્વારા તેમને એ શરતે £ ૨૦ ની કિંમતનો શેર ઓફર કરવામાં આવ્યો હતો કે જો તેઓ તે પરત કરે, તેવા સમયે રોકડમાં £ ૧૦ લેવા બાબતે જો તેઓ ઇનકાર કરે અને ઓછું સ્વીકારે તો તે તેમના તરફથી ઈરાદાપૂર્વકની કસૂર ગણાશે, અને પરિણામે તેમના ટ્રસ્ટના લાભાર્થી કંપની દ્વારા ઓફર કરવામાં આવેલો મહત્તમ લાભ ટ્રસ્ટીઓ મેળવે તેવો આગ્રહ રાખવા માટે હકદાર બનશે. તેથી, ટ્રસ્ટીઓના કિસ્સામાં મને એવું જણાય છે કે, જોકે કંપની અને તેમની વચ્ચે પસંદગી કરવાનો અધિકાર હોઈ શકે છે, પરંતુ તેમની અને તેમના ટ્રસ્ટના લાભાર્થી વચ્ચે આવો કોઈ અધિકાર નથી, અને જેને હું મૂડીકૃત સ્વરૂપ કહીશ તે સ્વરૂપમાં જ તેમણે ડિવિડન્ડ સ્વીકારવું પડશે."

આ ચુકાદાઓના આધારે, શ્રી પાઠકે એવી દલીલ કરી હતી કે તેમના અસીલ એક લાભાર્થી તરીકે નવી ઓફરના કારણે જૂના શેરો પર પ્રદાન કરવામાં આવેલા સંપૂર્ણ લાભ માટે હકદાર હતા અને તેઓ ટ્રસ્ટીને એવી રીતે કાર્ય કરવા

માટે ફરજ પાડવા હકદાર હતા કે જે તેમને તે લાભ મેળવવા માટે સક્ષમ બનાવે.

અમારા મત મુજબ ઉપર ટાંકવામાં આવેલા આ કેસોમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો તે કેસોની હકીકતો પૂરતા જ મર્યાદિત હોવા જોઈએ. આપણે અહીં વિશિષ્ટ ફરજો અને વિશિષ્ટ જવાબદારીઓ ધરાવતા ટ્રસ્ટીની વિચારણા કરી રહ્યા છીએ, અને દરેક ટ્રસ્ટીની એકસરખી જ ફરજો અને જવાબદારીઓ હોય છે એમ માનવું એ એક ભ્રમણા છે. શ્રી પાઠક દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા કોઈપણ કેસમાં ટ્રસ્ટીઓ દ્વારા કોઈ અંગત નાણાકીય જવાબદારી વહોરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ન હતો. બિસ વિરુદ્ધ બિસ(૧) ના કેસમાં, પ્રશ્ન એક ભાડાપટ્ટાના નવીકરણનો લાભ મેળવવાનો હતો, પટ્ટાનો હતો, અને તે મેળવવા માટે ટ્રસ્ટીએ કોઈ નવી જવાબદારી વહોરવાની ન હતી. બીજી બાજુ, તે પરિસરમાં એક સમૃદ્ધ વ્યવસાય ચલાવવામાં આવી રહ્યો હતો અને પટ્ટાનું નવીનીકરણ દેખીતી રીતે જ પટ્ટેદારના લાભાર્થે હતું તથા તેની સાથે કોઈ નવી કે બોજારૂપ જવાબદારીઓ સંકળાયેલી ન હતી. જોન્સ વિરુદ્ધ ઇવાન્સ (૧) માં, ટ્રસ્ટીએ કોઈપણ પ્રકારની કોઈ જવાબદારી વહોરવાની ન હતી. ત્યાં એકમાત્ર પ્રશ્ન એ હતો કે શું તેમણે ડિવિડન્ડ મેળવવાના વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ કે બોનસને મૂડીના સ્વરૂપમાં રૂપાંતરિત કરવાના વિકલ્પનો. ટ્રસ્ટના સામાન્ય કાયદાનો આ એક ભાગ છે કે ટ્રસ્ટીએ ટ્રસ્ટના લાભાર્થી માટે સૌથી વધુ ફાયદાકારક રીતે કાર્ય કરવું જોઈએ અને તેઓ ટ્રસ્ટ સંપત્તિના મૂળ ભંડોળમાંથી કે ત્યારપછી તે સંપત્તિમાં ઉપાર્જિત થતી કોઈપણ બાબતમાંથી પોતાના માટે કોઈ લાભ રાખી શકે નહીં. આ કેસો પૈકીનો કોઈપણ કેસ હાલના કેસમાં ઉપસ્થિત થયેલી પરિસ્થિતિ જેવી પરિસ્થિતિ સાથે

સંબંધિત નથી. જો નવી ઓફર કરાયેલા શેરો સંપૂર્ણ ભરપાઈ થયેલા હોત અને તેની સાથે કોઈ જવાબદારી જોડાયેલી ન હોત, તો તેમાં કોઈ શંકા નથી કે ટ્રસ્ટી ટ્રસ્ટના લાભાર્થીના લાભાર્થે તે મેળવવા બંધાયેલા હોત. તેથી સંદર્ભિત કેસો ફક્ત આટલી હદ સુધી જ સીમિત રહે છે અને તેનાથી આગળ વધતા નથી. અમને સમન્યાય કે સામાન્ય કાયદાનો એવો કોઈ સિદ્ધાંત જણાતો નથી કે જે ટ્રસ્ટીને ટ્રસ્ટના લાભાર્થીના લાભાર્થે પોતાના નામે નવા શેર ખરીદવા માટે બાધ્ય કરતો હોય, જ્યારે તેમ કરવામાં તેમણે ટ્રસ્ટના લાભાર્થીની તરફેણમાં પોતાના શેરોના વેચાણના કારણે રચનાત્મક ટ્રસ્ટી તરીકે વહન કરવા સ્વીકારેલા બોજ કરતાં વધુ ભારે નાણાકીય બોજ ઉઠાવવો પડતો હોય, અને જે સંબંધ માત્ર એ સમય સુધી જ ચાલુ રહેવાની કલ્પના કરવામાં આવી હતી જ્યાં સુધી વેચાયેલા શેરો તબદીલી મેળવનારના નામે નોંધી શકાયા ન હતા. અલબત્ત, જો ટ્રસ્ટી પોતાની સ્વતંત્ર મરજીથી પોતાના દ્વારા અગાઉ વેચાયેલા શેરોને સંલગ્ન નવા શેરો મેળવવાનું પસંદ કરે, તો સમન્યાયના સિદ્ધાંતો અનુસાર એ બાબતનો ઇનકાર કરી શકાય નહીં કે ટ્રસ્ટી દ્વારા ખર્ચવામાં આવેલી રકમ મળ્યેથી ટ્રસ્ટી તે શેરો તેને સોંપી આપે તેમ જણાવવા માટે ટ્રસ્ટના લાભાર્થી હકદાર બન્યા હોત; પરંતુ જો ટ્રસ્ટી પોતાની સ્વતંત્ર મરજીથી પોતાના નામે તે શેરો મેળવવા તૈયાર ન હોય, તો એ સમજવું મુશ્કેલ છે કે કાયદા કે સમન્યાયના કયા સિદ્ધાંત હેઠળ તેમને પોતાના નામે તે શેરો મેળવવા માટે અરજી કરવા અને ત્યારપછી પોતાના દ્વારા ખર્ચવામાં આવેલી રકમ મેળવ્યા પછી અથવા કરવામાં આવેલી કે કરવાની થતી ચૂકવણીઓ, અથવા વહોરેલી કે ભવિષ્યમાં વહોરવાની થતી જવાબદારીઓના સંબંધમાં

અન્યથા સંપૂર્ણ ક્ષતિપૂર્તિ મેળવ્યા પછી, તે શેરો ટ્રસ્ટના લાભાર્થીને સોંપી આપવા માટે ફરજ પાડી શકાય. સમન્યાયના એવા કોઈપણ સિદ્ધાંતની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ છે કે જે 'એક્સ' સંખ્યાના શેરોના સંબંધમાં રચનાત્મક ટ્રસ્ટીની સ્થિતિમાં રહેલી વ્યક્તિને વધારાના, ધારો કે, 'વાય' સંખ્યાના શેરોના સંબંધમાં પણ રચનાત્મક ટ્રસ્ટી બનવા અને આમ 'એક્સ વત્તા વાય' શેરોના ટ્રસ્ટી બનવા માટે બાધ્ય કરતો હોય. આવો બોજ એ શેરોની ખરીદી અને વેચાણના મૂળ વ્યવહારનું કે આ રીતે રચાયેલા ટ્રસ્ટી અને ટ્રસ્ટના લાભાર્થી વચ્ચેના કાનૂની સંબંધનું કોઈ અનિવાર્ય પરિણામ કે આનુષંગિક બાબત નથી. તે સંબંધ એ સંજોગોને કારણે ઉદ્ભવે છે કે જ્યાં સુધી તબદીલી મેળવનારનું નામ શેરધારકોના રજિસ્ટર પર લાવવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, તબદીલી આપનાર અને તબદીલી મેળવનાર વચ્ચે વાજબી વ્યવહાર સ્થાપિત કરવા માટે સમન્યાય તબદીલી આપનારને રચનાત્મક ટ્રસ્ટીનો દરજ્જો પ્રદાન કરે છે અને આ બાબત તેમને ટ્રસ્ટના લાભાર્થીના વેચાયેલા શેરો સાથે જોડાયેલા મિલકતના હકોના તમામ લાભો તબદીલ કરવા માટે બાધ્ય કરે છે. સમન્યાયના તે સિદ્ધાંતને એવા કેસો સુધી વિસ્તારી શકાય નહીં કે જ્યાં તબદીલી મેળવનારે યોગ્ય તકેદારી સાથે કંપનીના રજિસ્ટર પર સભ્ય તરીકે પોતાનું નામ નોંધાવવા માટે સક્રિય પગલાં લીધા ન હોય અને તે દરમિયાન પહેલેથી સંપાદિત કરેલા શેરોની માલિકીના પરિણામે નવા શેર ખરીદવા માટેના અમુક અન્ય વિશેષાધિકારો કે તકો ઉપસ્થિત થઈ હોય. નવા શેરોના સંપાદન માટે ટ્રસ્ટના લાભાર્થી દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈપણ વિનંતી સામે ટ્રસ્ટી ખૂબ સારી રીતે કહી શકે છે કે તેઓ કોઈપણ

વધારાના શેરો માટે સભ્યોના રજિસ્ટર પર પોતાનું નામ નોંધાવવા તૈયાર નથી, ખાસ કરીને જ્યારે તે શેરોનું સંપાદન તેમના માથે વધુ જવાબદારીઓ લાવતું હોય. તેથી અમારા મતે ન તો સિદ્ધાંતના આધારે કે ન તો કોઈ પૂર્વચુકાદાના આધારે એવું ઠેરવી શકાય કે, શ્રી રેડ્ડી દ્વારા સર પદમપતને વેચવામાં આવેલા ૪૮૪ શેરોને સંલગ્ન ૩૮૪ શેરો પોતાના નામે સંપાદિત કરવા માટે શ્રી રેડ્ડીને ફરજ પાડી શકાય. સર પદમપત રેડ્ડી પાસે જે કંઈ કરાવી શકતા હતા તે માત્ર જૂના શેરોને સંલગ્ન નવા બહાર પાડેલા શેરો પૈકી ઓફર કરાયેલા શેરો અંગે પોતાની તરફેણમાં હક્ક ત્યાગ ફોર્મ પર સહી કરાવવાનું હતું અને હક્ક ત્યાગ ફોર્મ મેળવી લીધા પછી, તે શેરોની ખરીદી માટે પોતાના નામે એક અરજી કરવી. આ દૃષ્ટિકોણ તે સુબોધ સિદ્ધાંત પર ટકાવી શકાય છે કે પોતાના દ્વારા વેચાયેલા શેરોના સંબંધમાં તબદીલી આપનાર એક અન્વયી ટ્રસ્ટી તરીકે, પોતાના દ્વારા વેચાયેલા શેરો સાથે જોડાયેલા નવા ઇશ્યૂનો કોઈ પણ લાભ પોતાની પાસે રાખી શકે નહીં અને જો કલમ ૧૦૫–સી હેઠળ કરવામાં આવેલી તે ઓફરમાંથી કોઈ લાભ ઉદ્‌ભવે, તો તે લાભ લાભાર્થીને જ મળવો જોઈએ, પરંતુ તેનાથી વિશેષ કંઈ કરવાની ટ્રસ્ટી પાસે માંગણી કરવા લાભાર્થી હકદાર નથી.

શ્રી પાઠકે હાઈકોર્ટ દ્વારા સ્વીકારવામાં આવેલી તે દલીલનો પુનરોચ્ચાર કર્યો કે જો રેડ્ડીની એકમાત્ર ફરજ હક્ક ત્યાગ પર સહી કર્યા પછી કલમ ૧૦૫–સી હેઠળ તેમને કરવામાં આવેલી ઓફર સર પદમપતને તબદીલ કરવાની જ હોત, તો તે કિસ્સામાં સર પદમપત તે ઓફરનો સંપૂર્ણ લાભ મેળવી શક્યા ન હોત કારણ કે તે સંજોગોમાં શેરધારક દ્વારા જે વ્યક્તિની તરફેણમાં શેરોનો હક્ક જતો

કરવામાં આવ્યો હોય તે વ્યક્તિને શેરો ફાળવવા ડિરેક્ટરો બંધાયેલા ન હતા, જ્યારે શેરધારક દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર તેઓ તેને ઓફર કરાયેલા શેરો ફાળવવા બંધાયેલા હતા. તે ગેરલાભ ચોક્કસપણે રહેલો છે પરંતુ એ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી પડશે કે સામ્યના સિદ્ધાંતો પર રચાયેલ અન્વયી ટ્રસ્ટી અને લાભાર્થી વચ્ચેનો સંબંધ વેચાયેલા શેરો સાથે જોડાયેલા હકોના તમામ ભવિષ્યના સંપાદનોના સંબંધમાં અનંતકાળ સુધી લંબાવી શકાય નહીં, જે સંપાદનોમાં માત્ર હકો જ નહીં પરંતુ એવી જવાબદારીઓ અને બંધનો પણ સામેલ હોઈ શકે છે કે જેને સ્વીકારવા માટે અન્વયી ટ્રસ્ટી તૈયાર ન પણ હોય, અને આવી પરિસ્થિતિમાં પોતે ખરીદેલા શેરોની માલિકી સાથે જોડાયેલી નવી બાબતોના તમામ લાભો મેળવવા માટે લાભાર્થી કદાચ સક્ષમ ન પણ બને. સભ્યોના રજિસ્ટરમાં પોતાનું નામ નોંધાવવા માટે સમયસર અરજી ન કરવા બદલ અને જો કંપની દ્વારા તેની વિનંતી પહેલેથી જ નકારી કાઢવામાં આવી હોય તો કંપની દ્વારા પોતાની તબદીલીને માન્યતા અપાવવા માટે કાયદા અનુસાર યોગ્ય પગલાં ન લેવા બદલ, આ રીતે જે નુકસાન વેઠવું પડે તેના માટે તે પોતે જ દોષપાત્ર હોઈ શકે છે. જે સામ્યિક સિદ્ધાંતના આધારે તબદીલી આપનાર અને તબદીલી મેળવનાર વચ્ચે કાનૂની સંબંધ ઉદ્ભવે છે, તે સિદ્ધાંતને એવી રીતે અમલમાં મૂકી શકાય નહીં કે જેનાથી પ્રતિકૂળ અસર પહોંચે અન્વયી ટ્રસ્ટીની સ્થિતિ પર, અને વેચાયેલા શેરો સાથે સદાકાળ માટે જોડાનારા તમામ વિશેષાધિકારો અથવા નવી ઓફરોના સંબંધમાં તેમને હિસાબ આપવા માટે જવાબદાર પક્ષકાર બનાવી દેવાય.

શ્રી પાઠકે રજૂઆત કરી કે તેમના અસીલ ટ્રસ્ટીને માત્ર અરજીના નાણાં અને ફાળવણીના નાણાં ચૂકવવા જ તૈયાર ન હતા, પરંતુ તે શેરો પર ભવિષ્યમાં મંગાવવામાં આવનારા કોઈપણ હપ્તા સામે તેમને ક્ષતિપૂર્તિ આપવા માટે પણ તૈયાર હતા. એ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે રેડ્ડી દ્વારા સર પદમપતને વેચાયેલા મૂળ ૪૮૪ શેરો પણ આંશિક ભરપાઈ થયેલા શેરો હતા અને સમય આવ્યે તે શેરો પર ચૂકવાયેલી રકમ માટે સર પદમપત દ્વારા ક્ષતિપૂર્તિ મેળવવાને અધીન રહીને, તે શેરો પર મંગાવવામાં આવતા કોઈપણ હપ્તાની રકમ ચૂકવવા માટે રેડ્ડી જવાબદાર હતા. જો શ્રી પાઠકની દલીલ સ્વીકારવામાં આવે, તો રેડ્ડી નવા ૩૮૪ શેરો પર ભવિષ્યના હપ્તાઓ માટે પણ વધુ જવાબદાર બનશે. જ્યારે પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય ત્યારે તેઓ માત્ર ક્ષતિપૂર્તિનો દાવો કરવા માટે જ હકદાર બનશે. એ સુસ્થાપિત છે કે જ્યાં સુધી ટ્રસ્ટીને એવું કોઈ નુકસાન ન થાય કે જેના માટે તેમને ક્ષતિપૂર્તિ આપવાની હોય, ત્યાં સુધી તેઓ ક્ષતિપૂર્તિનો દાવો કરવા હકદાર નથી. પરંતુ હકીકત એ રહે છે કે હપ્તા ચૂકવવાની જવાબદારી હાલ પૂરતી તેમની પોતાની જવાબદારી છે અને લાભાર્થીની નહીં. એકવાર તેમનું નામ શેરધારકોના રજિસ્ટર પર નોંધાઈ જાય પછી, વર્તમાન જેવા કેસમાં ક્ષતિપૂર્તિનો દાવો કરવાનો માત્ર અધિકાર, જ્યારે તેનો દાવો કરવાનો સમય આવે ત્યારે, માત્ર ભ્રામક સાબિત થઈ શકે છે. શેરોનું મૂલ્ય ઘટી શકે છે, કંપની ફડચામાં જઈ શકે છે, અથવા શેરોના સામ્યિક માલિકની નાણાકીય સ્થિતિ કથળી શકે છે. આ તમામ પરિસ્થિતિઓમાં, અગાઉ જણાવ્યા મુજબ, શેરો પર ઉપસ્થિત થતી નવી જવાબદારીઓના સંબંધમાં ક્ષતિપૂર્તિ મેળવવાનો ટ્રસ્ટીનો હક માત્ર કાલ્પનિક

બની રહેશે, અને ટ્રસ્ટીએ તે પરિસ્થિતિઓમાં શેરોના કારણે વ્યક્તિગત નાણાકીય જવાબદારી વહોરવી પડશે. તેથી, એવી દલીલ કે ટ્રસ્ટી લાભાર્થીના લાભ માટે પોતાના નામે નવા શેરો ખરીદવા બંધાયેલા છે તે વાજબી નથી, કારણ કે તેની સાથે એવી નાણાકીય જવાબદારીઓ સંકળાયેલી છે જે ટ્રસ્ટીએ વ્યક્તિગત રીતે ભોગવવી પડી શકે છે અને જેને કાયદાની કોઈપણ વ્યવસ્થા હેઠળ લાભાર્થીના લાભ માટે સ્વીકારવા તેઓ બંધાયેલા નથી. આથી અમે ઠેરવીએ છીએ કે સર પદમપત પ્રથમ પોતાના નાણાંનું રોકાણ કરીને અને ત્યારબાદ તે સર પદમપત પાસેથી વસૂલ કરીને અથવા અરજી ફોર્મ પર સહી કરીને પોતાના નામે શેરો સંપાદિત કરવા માટે તે સર પદમપતને મોકલી આપીને, નવા બહાર પાડવામાં આવેલા શેરો સંપાદિત કરવા માટે રેડ્ડી પોતાના નામે અરજી કરે તેવી માંગણી કરવા હકદાર ન હતા. તેઓ ફક્ત એટલી જ માંગણી કરવા હકદાર હતા કે તેઓ તેમને હક્ક ત્યાગ ફોર્મ મોકલી આપે. રેડ્ડી તેમ કરવા તૈયાર હતા અને જે તમામ વ્યક્તિઓની તરફેણમાં હક્ક ત્યાગ કરવાનો હતો તેમના નામો તેમને જણાવવામાં આવે તેવી શરતે તેમણે તેમ કરવાની તૈયારી દર્શાવી હતી. સ્વીકૃતપણે આવું ક્યારેય કરવામાં આવ્યું ન હતું અને સર પદમપત માત્ર હક્ક ત્યાગ ફોર્મ મેળવીને પોતાનો ઉદ્દેશ્ય સિદ્ધ કરી શક્યા ન હોત, કારણ કે આ કેસના સંજોગોમાં રેડ્ડી દ્વારા સહી કરાયેલા હક્ક ત્યાગ ફોર્મના આધારે જો તેમણે પોતાના નામે અરજી કરી હોત, તો કંપનીના ડિરેક્ટરોએ તેમની અરજી ક્યારેય મંજૂર કરી ન હોત. તેથી, કેસના આ દ્રષ્ટિકોણથી સર પદમપતનો અથવા રિસીવરનો દાવો હુકમનામાને પાત્ર થઈ શક્યો ન હોત.

ઉપર વ્યક્ત કરાયેલા મત અનુસાર, બંને દાવાઓ નિષ્ફળ જવા જ જોઈએ. જો સર પદમપત પાસે પોતાના લાભ માટે ટ્રસ્ટી પોતાના નામે નવા ઓફર કરાયેલા શેરો ખરીદે તેવી માંગણી કરવાનો કોઈ હક ન હતો, તો વિશેષ કારણસર, કોર્ટ દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવેલા રિસીવર પાસે પણ આવો કોઈ હક ન હતો, અને આ ટૂંકા કારણસર બંને દાવાઓમાં રજૂ કરવામાં આવેલો દાવો નકારી કાઢવો પડે તેમ છે.

અમારો વધુમાં એવો અભિપ્રાય છે કે જો એમ પણ ઠેરવવામાં આવે કે રેડ્ડી અરજી ફોર્મ અને હક્ક ત્યાગ ફોર્મ પર સહી કરવા અને તે સર પદમપતને મોકલી આપવાની ફરજ હેઠળ હતા જેથી તેઓ રેડ્ડીના નામે નવા ઓફર કરાયેલા શેરો મેળવવા સક્ષમ બની શકે, તો પણ ટ્રસ્ટીને આ શેરો ખરીદવા અને વિકલ્પનો ઉપયોગ કરવાનો નિર્દેશ આપતી તેમના વતી કરવામાં આવેલી માંગણી બિનઅસરકારક અને અપૂરતી હતી. તે માંગણીના આધારે, ટ્રસ્ટી માટે લાભાર્થીના આદેશનું પાલન કરવું શક્ય ન હતું, અને તેમ હોવાથી, આ કારણસર પણ, વાદી બંને દાવાઓમાં દાદ મેળવવા માટે હકદાર ન હતા.

મેસર્સ જે. એલ. મહેતા અને એન. કે. ભારતીયા દ્વારા ૨૩મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૪૫ ના રોજ કરવામાં આવેલી પ્રથમ માંગણી ફક્ત તેમના પોતાના વતી જ કરવામાં આવી હતી અને તે સર પદમપતના વતી ન હતી. તેમાં શ્રી રેડ્ડી સમક્ષ માંગણી કરવામાં આવી હતી કે તેઓ તે પત્ર સાથે જોડેલા ફોર્મ્સ પર પોતાની સહીઓ સાથે પરિપત્ર પત્ર મોકલી આપે, જેથી તેઓ કાં તો તેમના નામે અથવા

પોતાના નામે અથવા તેમના દ્વારા નક્કી કરવામાં આવે તેવા અન્ય નામે નવા ઓફર કરાયેલા શેરો માટે અરજી કરવા સક્ષમ બની શકે. આ માંગણી હાઇકોર્ટ દ્વારા પૂરતી ગણવામાં આવી ન હતી અને તેને વિચારણામાંથી બાકાત રાખવામાં આવી હતી. શ્રી પાઠકે પણ તેના પર વધુ આધાર રાખ્યો ન હતો. જોકે, બંને નીચલી અદાલતો અને શ્રી પાઠકે મેસર્સ કેઇગી, બ્લન્ટ એન્ડ કેરોના ૨૮મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૭૫ ના પત્રમાં કરવામાં આવેલી માંગણી પર આધાર રાખ્યો હતો, જેનો આ ચુકાદાના અગાઉના ભાગમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. તે પત્રમાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું હતું:–

"અમારા અસીલો, એટલે કે જે પક્ષકારોને આપે આ શેરો વેચ્યા હતા તેવા શ્રી જે. એલ. મહેતા, સર પદમપત સિંઘાનિયા, લાલા કૈલાશપત સિંઘાનિયા, શ્રી એન. કે. ભારતીયા અને અન્ય તરફથી અમને એવી સૂચના આપવામાં આવી છે કે હવે બહાર પાડવામાં આવેલા વધારાના શેરો અને આંશિક પ્રમાણપત્રો માટે અરજી કરવા આપ સમક્ષ માંગણી કરીએ ....."

તેથી આ માંગણી ૪ જાહેર કરાયેલા લાભાર્થીઓ અને અન્ય કેટલાક અજાહેર લાભાર્થીઓ વતી કરવામાં આવી હોવાનું જણાય છે. આ પત્રમાં એવો કોઈ દાવો કરવામાં આવ્યો ન હતો કે શેરોના વાસ્તવિક ખરીદદાર સર પદમપત સિંઘાનિયા હતા અને તેમાં ઉલ્લેખિત અન્ય વ્યક્તિઓ માત્ર તેમના એજન્ટો અથવા બેનામીદારો હતા. તદુપરાંત, તેમાં તમામ લાભાર્થીઓના નામો જાહેર કરવામાં આવ્યા ન હતા. તેથી વ્યાજબી રીતે જ, શ્રી રેડ્ડીએ ૩જી માર્ચ, ૧૯૭૫

ના પોતાના પત્રમાં જણાવ્યું હતું કે તેમના દ્વારા વિધિવત અમલમાં મૂકવામાં આવેલા તબદીલી ફોર્મનું શેર પ્રમાણપત્રો સાથે અવલોકન કરીને, જેમને તેમના શેરોના ખરીદદારો તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા છે તેઓ વાસ્તવિક અને સાચા ખરીદદારો છે તેવી તેમને ખાતરી થવા પર તેઓ સાચા ખરીદદારોની તરફેણમાં હક્ક ત્યાગ ફોર્મ પર સહી કરવા તૈયાર અને રાજી છે. કેટલાક જાહેર કરાયેલા અને અન્ય અજાહેર લાભાર્થીઓ દ્વારા ટ્રસ્ટી સમક્ષ કરવામાં આવેલી માંગણીને તેમને આપવામાં આવેલો એવો યોગ્ય નિર્દેશ કેવી રીતે ગણી શકાય કે જેનું પાલન કરવાનું તેમને કહી શકાય, તે સમજવું મુશ્કેલ છે. તેથી આ બાબતમાં આ માંગણી ખામીયુક્ત હતી, અને તેનું પાલન ન કરવામાં ટ્રસ્ટીએ પોતાની ફરજમાં કસૂર કરી છે તેમ કહી શકાય નહીં આવી માંગણીનું પાલન કરવામાં. વળી, માંગણીમાં આપવામાં આવેલી ક્ષતિપૂર્તિ માત્ર ભ્રામક છે, કારણ કે તે પત્રમાં પ્રત્યેક લાભાર્થી, પછી તે જાણીતા હોય કે અજાણ્યા, તેમની જવાબદારીની મર્યાદાનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી, અને જ્યારે પણ તે માટેનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય ત્યારે પોતાની ક્ષતિપૂર્તિના દાવા માટે જવાબદાર એવી દરેક અને પ્રત્યેક વ્યક્તિનું નામ અથવા તેની મર્યાદા ટ્રસ્ટી તેની વિગતો પરથી નક્કી કરી શકે તેમ ન હતા. “અમારા અસીલો આ અંશતઃ ભરપાઈ થયેલા શેરો માટે અરજી કરવાથી તમને ઉપસ્થિત થતી દરેક અને પ્રત્યેક જવાબદારી સામે તમને ક્ષતિપૂર્તિ આપવા સંમત થાય છે” એવા નીચે મુજબના શબ્દોમાંનું માત્ર એક સાદું કથન અમારા મતે તદ્દન અપૂરતું હતું. જો આ માંગણીની સાથે અરજી કરતી વખતે ચૂકવવાની થતી રકમ માટેનો ચેક તેમજ ટ્રસ્ટીની ભવિષ્યની

જવાબદારીઓના સંબંધમાં તેમને રક્ષણ આપતી બેંક ગેરંટી તેમને મોકલવામાં આવી હોત, તો બાબત કદાચ અલગ હોત. અમારો એવો પણ મત છે કે દાવામાં કરવામાં આવેલા આક્ષેપોને ધ્યાને લેતાં અને તમામ શેર તબદીલી ફોર્મ પર ત્યારબાદ માત્ર સર પદમપત સિંઘાનિયા દ્વારા એકલા જ સહી કરવામાં આવી હતી તે હકીકતને ધ્યાને લેતાં, આ માંગણી વાદી વતી કરવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય નહીં અને તેના આધારે તે એવું કહી શકે નહીં કે તેણે ટ્રસ્ટી સમક્ષ એક યોગ્ય માંગણી કરી હતી જેનું પાલન કરવામાં ટ્રસ્ટી નિષ્ફળ રહ્યા હતા અને તેથી તેના નિર્દેશોનું પાલન ન કરવા બદલ તેઓ તેને નુકસાની ચૂકવવા માટે જવાબદાર હતા. એ બાબત નોંધપાત્ર છે કે ૨૮મી ફેબ્રુઆરીના પત્રમાં સમાવિષ્ટ વ્યક્તિઓના નામો તેમાં કેવી રીતે ઉલ્લેખિત થયા અને જ્યારે તેઓએ ક્યારેય કોરા તબદીલી ફોર્મ પર સહી કરી ન હતી ત્યારે તેમના વતી આ માંગણી કેવી રીતે કરવામાં આવી તે અંગે દાવામાં કોઈ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો નથી.

એ પણ અવલોકન કરી શકાય છે કે અરજીના નાણાં પોતાના ખિસ્સામાંથી ચૂકવવા અને ત્યારબાદ તે બેંક પાસેથી વસૂલ કરવા તે ટ્રસ્ટીના વિકલ્પ પર છોડી દેવામાં આવ્યું હતું. ટ્રસ્ટી સમક્ષ આવી માંગણી કરી શકાય નહીં અને સેસ્તવી ક્યૂ ટ્રસ્ટના લાભ માટે પોતાના નાણાંનું રોકાણ કરવા તેમને કહી શકાય નહીં. ટ્રસ્ટી પર એવી કોઈ જવાબદારી ન હતી કે તેઓ એક મોટી રકમની વ્યવસ્થા કરે અને સેસ્તવી ક્યૂ ટ્રસ્ટના લાભ માટે નવા શેરોની ખરીદીમાં તેનું રોકાણ કરે, અને તેમાં રોકાણ કર્યા પછી તે રકમ વસૂલ કરે. સોલિસિટરોના પત્રનો વાસ્તવમાં જે આશય હતો તે

રેડ્ડીને એ જણાવવાનો હતો કે: "તમે જાતે ચૂકવણી કરો અને શેરો મેળવો, અથવા તો, એક કોરા ચેક પર સહી કરીને અમને મોકલી આપો અને પછી શેરધારકોના રજિસ્ટરમાં તમારું નામ નોંધીને અમે તમને કઈ હદ સુધી જવાબદાર બનાવવા જઈ રહ્યા છીએ તે અમે જોઈશું." આ મુદ્દા પર હાઇકોર્ટનું તારણ આ શબ્દોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે:–

"સર જમશેદજી તેમના અસીલ દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા વલણ પર આધાર રાખે છે અને તેમણે એવી દલીલ કરી છે કે વાસ્તવિક લાભાર્થી કોણ હતા તેની પૂછપરછ કરીને અને સંબંધિત તબદીલી ફોર્મ રજૂ કરાવીને ખાતરી મેળવવાનું વલણ દાખવીને તેમણે યોગ્ય વલણ અપનાવ્યું હતું. હવે, જો રેડ્ડીનું માત્ર આ જ વલણ રહ્યું હોત, તો તેમની તરફેણમાં ઘણું કહી શકાયું હોત. પરંતુ કમનસીબે આ જ પત્રમાં રેડ્ડીએ પોતાના લાભાર્થી વતી આ શેરો માટે અરજી કરવાની પોતાની ઉપરની કોઈપણ જવાબદારી કે બંધનનો સ્પષ્ટપણે ઇનકાર કર્યો હતો. તેમના ખરીદદાર સર પદમપત હતા કે નહીં તે તેઓ જાણતા હતા કે કેમ, જેમ કે વિદ્વાન ન્યાયાધીશે ઠેરવ્યું છે, અથવા મેસર્સ ક્રેઇગી, બ્લન્ટ એન્ડ કેરોએ ખરીદદારો તરીકે સર પદમપત અને અન્યનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો તેવી સર જમશેદજીની દલીલમાં વજૂદ છે કે કેમ, હકીકત એ રહે છે કે રેડ્ડીએ ટ્રસ્ટી તરીકે પોતાની જવાબદારી સ્વીકારી ન હતી અને તેમના ખરીદદાર કોણ હતા તે અંગે ખાતરી થાય તો તે જવાબદારી નિભાવવા તેઓ સંમત થયા ન હતા. તેઓ માત્ર પોતાના ખરીદદાર અંગે જ ખાતરી મેળવવા માંગતા હતા જેથી તેઓ તેને હક્ક ત્યાગ પત્ર મોકલી શકે. માત્ર તે જ એક એવો પ્રશ્ન હતો કે જેના પર તેઓ ખાતરી

મેળવવા માંગતા હતા. રેડ્ડી દ્વારા અપનાવવામાં આવેલા વલણને ધ્યાને લેતાં દાવો દાખલ કરવા સિવાય વાદી પાસે અન્ય કોઈ માર્ગ ખુલ્લો ન હતો, અને તેથી, અમારા મતે વિદ્વાન ન્યાયાધીશ તે તારણ પર પહોંચ્યા ત્યારે તેઓ સાચા હતા કે વાદી પોતે માંગેલી દાદ મેળવવા માટે હકદાર હતો."

અમે આ વિચારધારા સ્વીકારી શક્યા નથી. રેડ્ડી દ્વારા અપનાવવામાં આવેલું વલણ, વાદી વતી કરવામાં આવી હોવાનું કહેવાતી માંગણીની ખામીઓનું નિવારણ કરી શકતું નથી. જો ટ્રસ્ટીને આપવામાં આવેલા નિર્દેશો અનિર્ણાયક સ્વરૂપના હોય અને કાયદાની દ્રષ્ટિએ બિનઅસરકારક હોય, તો તેનું પાલન ન કરવા બદલ ટ્રસ્ટી પાસેથી નુકસાની વસૂલ કરી શકાય નહીં, ભલે તેમનું વલણ જેવું હોવું જોઈતું હતું તેવું ન રહ્યું હોય. વાદી નુકસાની મેળવવા માટે હકદાર નથી, જ્યાં સુધી અને જ્યાં લગી તે સાબિત ન કરે કે તેણે ટ્રસ્ટી સમક્ષ યોગ્ય અને અસરકારક માંગણી કરી હતી અને ટ્રસ્ટી તેનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા. આ કારણસર પણ, બંને દાવાઓ નિષ્ફળ જવા બંધાયેલા છે.

શ્રી પાઠકે દલીલ કરી હતી કે વાદી પોતાના દાવામાં તેમજ રિસીવરના દાવામાં એમ બંનેમાં દાદ (એ) અને (બી) મેળવવા માટે હકદાર હતા અને હાઈકોર્ટ દ્વારા રિસીવરનો દાવો ખોટી રીતે રદ કરવામાં આવ્યો હતો. અમે તેની સાથે સંમત થઈ શકતા નથી. અમારા મતે, હાઈકોર્ટે યોગ્ય રીતે ઠેરવેલ કે સર પદમપતના દાવામાં નિયુક્ત રિસીવર પોતાના નામે નવા બહાર પાડવામાં આવેલા શેર સંપાદિત કરી શકતા ન હતા. તે વિશેષાધિકાર કલમ ૧૦૫–સી

દ્વારા માત્ર એવી વ્યક્તિને જ પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો કે જેનું નામ સભ્યોના રજિસ્ટરમાં હતું. રિસીવરનું નામ સ્વીકૃતપણે રજિસ્ટરમાં ન હતું અને કંપની તે અરજી ધ્યાને લેવા માટે બંધાયેલી ન હતી. શ્રી પાઠકે દલીલ કરી હતી કે તેમ હોઈ શકે છે પરંતુ રિસીવર પોતાના વ્યક્તિગત અધિકાર હેઠળ અરજી કરી રહ્યા ન હતા પરંતુ પ્રતિવાદી રેડ્ડીના અધિકાર હેઠળ અરજી કરવાની સત્તા કોર્ટ દ્વારા તેમને આપવામાં આવી હતી. જોકે હકીકત એ છે કે રિસીવરે પોતાના નામે અરજી કરી હતી. જો શ્રી પાઠકની દલીલ સાચી હોય તો પણ, સર પદમપત દ્વારા રેડ્ડી વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવેલા દાવામાં કંપની પક્ષકાર ન હતી અને તેમ હોવાથી, તે દાવામાં રેડ્ડીના સ્થાને રિસીવરને શેરધારક તરીકે માન્યતા આપવા માટે કંપનીને કોઈ હુકમ જારી કરી શકાય નહીં. બાબત કદાચ અલગ હોત જો કંપની દાવામાં પક્ષકાર હોત અને સર પદમપત દ્વારા ખરીદવામાં આવેલા ૪૮૪ શેર માટે રેડ્ડીના સ્થાને રિસીવરના નામની નોંધણી કરવાનો કોર્ટ દ્વારા તેને હુકમ કરવામાં આવ્યો હોત અને રિસીવરના નામે નવા શેર બહાર પાડવાનો પણ હુકમ કરવામાં આવ્યો હોત. સર પદમપત દ્વારા રેડ્ડી વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવેલા દાવામાં કંપનીને પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં આવી હોત તો પણ, રજિસ્ટરમાં તેમનું નામ સામેલ કરવાનો નિર્દેશ આપવાનો કોર્ટનો અધિકાર હોત કે કેમ તે પ્રશ્ન પર અમારે કોઈ આખરી અભિપ્રાય આપવો જરૂરી નથી. જોકે, અમે તદ્દન સ્પષ્ટ છીએ કે તે દાવામાં કંપનીને પક્ષકાર તરીકે જોડવામાં ન આવી હોવાથી, જે વ્યક્તિનું નામ સભ્યોના રજિસ્ટરમાં પહેલેથી ન હતું તેના નામે નવા શેર બહાર પાડવા માટે કંપની બંધાયેલી ન હતી, ભલે તે એવી વ્યક્તિનું પ્રતિનિધિત્વ કરતો હોય કે જેનું

નામ પહેલેથી જ રજિસ્ટરમાં હતું. આમ, હાઇકોર્ટ રિસીવરનો દાવો રદ કરવામાં યોગ્ય હતી. અમારો એવો પણ અભિપ્રાય છે કે હાઇકોર્ટની અપીલ બેન્ચ પણ યોગ્ય હતી જ્યારે તેણે સર પદમપતને દાવાની દાદ (એ) અને (બી) આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. ન્યાયમૂર્તિ ભગવતીએ વાદીને દાદ (એ) અને (બી) આપી તે પહેલાં ઘણા સમય અગાઉ નવી મૂડી બહાર પાડવા માટે કંપનીને આપવામાં આવેલી મંજૂરી વ્યપગત થઈ ગઈ હતી. મૂળ દાવામાં પક્ષકાર ન હોય તેવી કંપનીને નવા શેર બહાર પાડવા માટે નવી મંજૂરી મેળવવા અને ત્યારબાદ તે વાદીને ફાળવવાનો નિર્દેશ આપવો એ દીવાની દાવામાં એક અસાધારણ પ્રક્રિયા હતી. એ બાબત ધ્યાને લેવાઈ ન હોય તેમ જણાય છે કે જો નવી મૂડી બહાર પાડવાની મંજૂરી કોઈક રીતે મેળવી લેવામાં આવી હોત તો પણ, તે મૂડી પણ કલમ ૧૦૫–સી દ્વારા નિર્દેશિત કર્યા મુજબ વહેંચવી પડત અને ડિરેક્ટરો દ્વારા કોઈ ચોક્કસ શેરધારકની તરફેણમાં તેની ફાળવણી કરી શકાતી ન હતી. દાવો દાખલ કર્યા પછી ઉદ્ભવેલી બદલાયેલી પરિસ્થિતિમાં, જો વાદી સફળ થાય તો, તેમને આપી શકાય તેવી એકમાત્ર દાદ નુકસાનીની દાદ હતી. જોકે, અમારા એવા તારણને ધ્યાને લેતાં કે રેડ્ડીને રચનાત્મક ટ્રસ્ટી તરીકે ટ્રસ્ટના લાભાર્થી માટે પોતાના નામે નવા શેર ખરીદવા સારુ ફરજ પાડી શકાય નહીં અને વધુમાં અમારા એવા તારણને ધ્યાને લેતાં કે જો તેમને ટ્રસ્ટના લાભાર્થી માટે પોતાના નામે તે શેર સંપાદિત કરવા માટે ફરજ પાડી શકાતી હોત તો પણ, ટ્રસ્ટના લાભાર્થીના નિર્દેશોનું પાલન કરવામાં પોતાની ફરજમાં તેમણે કસૂર કરી હતી તેમ કહી શકાય નહીં કારણ કે આ કેસમાં તે શેરોના સંપાદન માટે ટ્રસ્ટના લાભાર્થી દ્વારા ટ્રસ્ટી

સમક્ષ કોઈ યોગ્ય અને માન્ય માંગણી કરવામાં આવી ન હતી, તેથી અમે વાદીને દાદ આપવા માટે અસમર્થ છીએ. તેથી, બંને દાવાઓના વાદીઓ કોઈપણ દાદ મેળવવા માટે હકદાર નથી.

ઉપર જણાવેલા કારણોસર, અમે રેડ્ડીની ૧૯૫૦ ની અપીલ નં. ૫૩ ગ્રાહ્ય રાખીએ છીએ અને સર પદમપતની ક્રોસ અપીલ તેમજ રિસીવરની ૧૯૫૦ ની અપીલ નં. ૫૨ રદ કરીએ છીએ અને બંને દાવાઓ રદ કરીએ છીએ, પરંતુ આ કેસના સંજોગોમાં અમે ખર્ચ અંગે કોઈ હુકમ કરતા નથી, શરૂઆતથી અંત સુધી બંને દાવાઓમાં.

અપીલ નં. ૫૩ ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવે છે.

અપીલ નં. ૫૨ અને ૫૪ રદ કરવામાં આવે છે.

અપીલ નં. ૫૨ અને ૫૪ માં અપીલકર્તાઓ તરફથી અને અપીલ નં. ૫૩ માં સામાવાળા તરફથી એજન્ટ: એસ. પી. વર્મા.

અપીલ નં. ૫૨ અને ૫૪ માં સામાવાળાઓ તરફથી અને અપીલ નં. ૫૩ માં અપીલકર્તા તરફથી એજન્ટ: રાજીન્દર નારાયણ.

***This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.***

==========

**અસ્વીકરણ:** સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને

તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

**DISCLAIMER:** The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========